

20.

КО СУ ЕВАНЂЕОСКИ ХРИШЋАНИ?

„Они му пак рекоше: ми из Јудеје нисмо примили никакво писмо у вези са тобом, нити је ко од браће дошао и јавио или рекао што рђаво о теби. Ипак, биће нам задовољство да од тебе чујемо шта ти имаш на уму; познато нам је, наиме, за ову секту – да се свуда против ње говори.“

Дела апостолска 28:21-22

Према Божијој милости, пред вама је, поштовани читаоци, последње поглавље ове књиге. У њему ћемо, након кратког подсећања на све раније речено, сагледати историјски развој еванђеоског хришћанства, односно истините Цркве Христове од најранијих времена па све до данас.

За разлику од религиозне институције чија смо веровања, установе и обреде разматрали од почетка ове студије – и на крају аргументовано закључили да она нема никаквог права да се назове „светом и апостолском црквом“, права Црква Христова установљена је у првој половини I столећа и у непрекинutom континуитету наставља да постоји и делује до данашњих дана. Наиме, према речима Господа Исуса Христа, Црква коју је Он установио – постојаће све до краја времена и одолеће свим – па и најтежим искушењима. Наравно, као што смо и раније истакли, појам Цркве Христове у библијском смислу се умногоме разликује од њене касније представе. Као што је познато, васељенско Православље, као и римокатолицизам, проповеда припадност Цркви свих оних који су прошли кроз „свету тајну крштења“, па макар највећи део тих људи проводи свој живот у апсолутној незаинтересованости у односу на Бога и Библију. Са друге стране, светописамско учење о Цркви Христовој подразумева да њој припада само релативно мали проценат људске популације (Мт. 7:13-14), односно онај који је нановорођен Божијим Светим Духом и који настоји да у сваком сегменту свога живота угоди своме Богу и Оцу (Мт. 7:21). Једна од значајних карактеристика Цркве Христове о којој смо говорили већ и раније јесте прогоњеност, односно мржња света који се налази под сотонском управом – према њој која следи свога Спаситеља. Наравно, највећа мистерија са којом смо се сусрели у овој књизи јесте постојање дубоке заслепљености ненановорођених припадника традиционалних хришћанских цркава – који своје организације сматрају богоугодним (и поред поседовања великог броја противбиблијских учења), а еванђеоске заједнице верника које своју веру управљају управо према Светом писму сматрају богоотпалим. На почетку овог поглавља навео сам текст из Дела апостолских, који истиче чињеницу да се „против секте Исуса из Назарета свуда говорило“. Говорило се тада, а говори се и у данашње време. Но ипак, истина је једна. А она гласи да институција која проповеда спасење уз помоћ верских обреда (спасење делима), проглашава многобројне постапостолске новотарије оригиналним хришћанством и крунише Исусову

мајку Марију на место некадашње богиње Иштар – сматрајући је небеском царицом (и то све на основу апокрифних еванђеља и учења јуродивих светиња) не може бити названа Христовом Црквом. Истина, дакле, која ће овом књигом изненадити многе, гласи да традиционално хришћанство Истока и Запада – оличено у Православној и Римокатоличкој религијској институцији никада није имало нити ће икада имати ичега заједничког са Црквом Божијом, коју је у првом веку установио Господ и Спаситељ Исус Христос. Једина додирна тачка традиционалног хришћанства са Црквом Христовом успостављана је само у тренуцима прогонства при чему је оно прво увек било у улози прогонитеља - а ово друго у улози угрожаваног, прогоњеног и сузбијаног најбруталнијим методама.

Иако смо о теми деловања и угрожавања еванђеоских хришћана (у Србији) говорили и у поглављу „Црква која прогања“, у овом ћемо сагледати историју развоја важнијих географских целина целокупне, односно општесветске Цркве Христове у току главног дела тока новозаветне историје. Преглед историјских догађаја којима ћемо се бавити биће заправо сагледавање прилично магловите и намерно прикриване историје праве Христове Цркве – односно историје верских покрета које је прогањала и анатемисала институционализована црква – лажно се представљајући правом наследницом Господњих апостола. Мање или веће групе хришћана, које су током историје трпеле невоље и страдања, исповедале су веровања првовековне апостолске Цркве, а то су спасење благодаћу кроз веру у Спаситеља, рођење од Бога Светим Духом, једног посредника између Бога и људи – Господа Исуса Христа, а одбацивале новине попут заступања Марије и светаца, светих тајни, специјалног свештенства у црквама, употребе тамјана и свећа... Почећемо готово од самога почетка хришћанске ере, од друге половине II века, када су већ полако почели да се осећају утицаји доктрина које су биле стране веровању Христових апостола и њихових директних наследника.

ИСТОРИЈА ПРАВЕ ХРИСТОВЕ ЦРКВЕ (до XVI столећа)

На аргументоване тврдње еванђеоских хришћана, који се данас углавном сматрају делом протестантског света¹, да њихово веровање и црквена традиција воде порекло од најранијих времена – православни теолози одговарају углавном подругљиво. Они, наравно, сматрају своју Православну цркву настављачем апостолског хришћанства, и веома лако себе доводе у везу са црквом IV столећа из времена цара Константина. Наравно, следећи такав ред, они настављају још и даље у прошлост и своју цркву логично представљају као ону која је произашла директно из апостолског рукополагања. Међутим, као што смо то објаснили у поглављу о светим тајнама (у делу о светој тајни свештенства), аутоматизам наследности апостолског рукополагања

¹ Из тог разлога смо и ми, у овој књизи, у понеким поглављима користили назив „еванђеоски протестанти“ иако тај назив са историјске тачке гледишта није тачан – као што ће у овом поглављу бити приказано.

(прејемства) ни у апостолско време а ни касније није носио никакву гаранцију непогрешивог преношења здраве библијске науке на касније хришћанске генерације. То свакако потврђује и велика разлика између новозаветне апостолске науке са једне и науке „Цркве“ у IV и у наредним столећима са друге стране. Истинитост тврдње еванђеоских хришћана о потпуној безначајности „апостолског прејемства“ у случајевима одступања од првобитне апостолске науке потврђују чак и неки од православних аутора. Реч је о православним монасима са Свете Горе, који заступају антиекуменизам и осуђују неке од званичних Православних цркава због сарадње са неправославнима (јеретицима). Подсетимо се шта они казују о томе, наводећи, између осталог и делове I канона св. Василија Великог:

„Када говоримо о апостолском прејемству, није довољно да докажемо да постоји непрекинути ланац рукоположења који допире до апостола. Христова Црква не зависи од слова закона, нити од механичког чина полагања руку. Ако они, који су рукоположени, нису имали истиниту веру, њихово рукоположење је неважеће и даље се не може говорити нити о свештенству, нити о апостолском прејемству. Полагање руку на оне који постају свештеници од стране правога епископа, преноси благодат Свесветога Духа. Да ли Свети Дух може да обитава тамо где је лаж? Где је јерес? (...) **Какву вредност онда има само ритуално Апостолско прејемство код оних, од којих је Дух Свети одступио?** (...) Јер, ако су први који се отцепише били рукоположени од Отаца и полагањем њихових руку они добише дар Духа, ипак пошто су отпали, постали су обични људи и нису имали власт да крштавају нити да рукополажу, **нити су могли пренети благодат Светога Духа на друге пошто су је и они сами изгубили.**“¹

Са друге стране, поред очигледне историјске повезаности модерне Православне цркве са црквом IV века, постоје такође и поуздани докази за повезивање данашњег еванђеоског хришћанства са хришћанством предконстантиновског периода, и то како по питању организације, тако и по питању њихове догматске усаглашености. Православни богослови, због арогантног става којег испољавају према протестантима, углавном нису, нити желе да буду упознати са чињеницама историјског постојања истините Христове Цркве током свих протеклих векова новозаветног периода. Због своје неупућености и недовољног познавања оног дела црквене историје за који они сматрају да је у потпуности маргиналан и без великог значаја, и убеђености да једино они и римокатолици поседују непрекинути континуитет црквеног постојања све од апостола, православни богослови износе између осталог и овакве приговоре:

„Уобичајена Протестантска теорија Црквене историје је да је Црква „отпала“ од времена Цара Константина, па све до Реформације. (...) Неки Протестанти ће да тврде како је увек постојала нека група правоверних која је онда представљала и носиоце Божје цркве. Међутим, где су докази о томе? Често се спомињу Валдежани (Валденци) као правоверни и то код већине

¹ Јудин пољубац, стр. 276-277. Нагласак мој.

секти. Заборављају да Валденци нису постојали све до 12-ог века. Тешко је поверовати да су те „правоверне“ групице преживљавале преко хиљаду година, а да нису оставиле никакве опипљиве доказе о томе да су уопште и икада постојале.“¹

Будући да православни, дакле, нису упознати са историјом истините Цркве Христове и њеним постојањем кроз векове као маргинализоване и прогоњене мањине (управо према речима Господа Исуса Христа), у наставку овог поглавља биће описано њено историјско присуство као и њена судбина, која у свему наликује Христовом страдању и судбини првовековне Цркве апостола.

Говорећи о модерним баптистима, као еванђеоским хришћанима, тј. верницима који припадају Телу Христовом, dr Edward Watke Jr. је у тексту под насловом „Због чега баптисти нису протестанти?“ изнео следеће закључке:

„Обично се људе сврстава у једну од три религијске скупине. Ако ниси Жидов или римокатолик, људи аутоматски мисле да си протестант. Стога баптисте обично називају протестантима.

Израз „протестанти“ почео се користити након протеста и апела неких лутерана и вођа реформираних цркви на Другом концилу у Speieru, 1529. године. Сврха тог римокатоличког сабора била је изнаћи начин да се заустави напредак лутерана и осталих који нису сурађивали са папом. Протест тих црквених вођа пред концилом био је обрамбена мјера која их је требала заштитити од одлука тог истог концила. Познати црквени повјесничар, Philip Schaaf, изјавио је слиједиће: „Због тог протеста и апела лутеране су назвали протестантима.“ (*History of the Christian Church, Vol. 12, /повијест кршћанске цркве/ стр. 692.*) Иста та чињеница наведена је у Католичкој енциклопедији, Свезак 12, стр. 495.

Лутерански вође који су се појавили пред концилом говорили су у своје име, не у име баптиста. **Мрзили су и прогнали баптисте исто као и римокатолици.** О баптистима су писали: „Свим анабаптистима (**баптистима**) и поново крштеним особама, одраслим мушкарцима или женама, **судит ће се и бит ће усмрћени** ватром, мачем, или на неки други начин, **као што и доликује тим особама**, без претходног преиспитивања духовних мишљења.“ Будући да баптисти нису имали удјела у том протесту, неисправно их је називати их „протестантима“.

Повијесно гледано, баптисти нису протестанти. Протестанти су се појавили у шеснаестом столећу. То су лутерани, реформирани и други, који су некоћ били римокатолици па потом, попут Luthera, Calvina и Zwinglija, напустили римокатоличку цркву. **Баптисти никада нису били у римокатоличкој цркви. Они се нису појавили у доба реформације него стотине година прије тога.**

Тврдило се да је до доба Martina Luthera постојала само једна религијска група, римокатоличка црква. Повијест не признаје то гледиште. **У сваком раздобљу повијести цркве постојале су групе које су вјерова-**

¹ Преузето са интернета: Део текста John-a Whiteford-a, под насловом: Само свето писмо (Sola Scriptura), Православно објашњење протестантског учења.

ле на исти начин као што данас вјерују баптисти. Неки од њих били су: монтанисти (150. после Христа), новацијани (240. после Христа), донатисти (350. после Христа), павлицијани (650. после Христа), албигензи (1022. после Христа) и валдензи (1170. после Христа).

То је у складу са свједочанством кардинала Носиуса, римокатоличког прелата којему је папа Равао IV повјерио рад на сузбијању некатоличких група. Он је рекао: „Да баптисти нису били тако тешко мучени и клани мачем у протеклих 1200 година, намножили би се у већем броју неголи сви реформирани.“ (Писма *Apud Opera*, str. 112. i 113.). **Запазите како тај римокатолички учењак говори о немилосрдним прогонима које су подносили баптисти, и како их јасно одваја о реформираних и сматра да су настали 1200 година прије протестантске реформације.** Такођер је очито да баптисти нису протестанти будући да су их протестантски реформатори и њихови сљедбеници немилосрдно прогањали.¹

У наставку поглавља укратко ћемо сагледати особености сваког од малочас помињаних покрета насталих „у крилу древне Цркве“, и јасно уочити сличности са данашњим еванђеоским хришћанством. Неке од њихових најзначајнијих карактеристика биле су строг и узвишен хришћански морал, веровање у скори Христов повратак и успостављање хиљадугодишњег царства, као и наглашено учење о важности улоге Светог Духа у животу појединаца и Цркве у целини.

Монтанисти

Покрет монтаниста настао је средином II века нове ере (свега 50-так година након смрти последњег Христовог апостола), као реакција на почетке отпадноћа Цркве од учења и богослужбене праксе које су заговарали Христос и његови апостоли. Ево шта о настанку овог покрета казује историчар Е. Н. Broadbent:

„Опажајући све већу свјетовност у Цркви и уочавајући како је међу вођама ученост преотимала мјесто духовној сили, многи вјерници били су све јаче прожети дубоком чежњом да што потпуније искусе испуњење Светим Духом и да се његова сила очигује; очекивали су духовно пробуђење и враћање апостолском научавању и пракси. У Фригији је Монтанус почео научавати 156. године, протестирајући са својим сљедбеницима против превладавајуће површности у односима Цркве према овом свијету. (...) Монтанисти су се надали да ће успоставити заједнице које ће се вратити првобитној побожности, тако да ће у њима припадници живјети у свакодневном очекивању доласка Господњег; надаље су истицали да се у заједници мора Светом Духу дати његово право мјесто.“²

1 Dr. Edward Watke, Jr.; *Biblijske istine naše vjere, Pouke o osobitostima baptističkog vjerovanja*, na hrvatskom jeziku, bez godine izdavanja. Croatian (Izvornik: *Biblical Truths for Our Faith*; Izdavač: Couriers for Christ, 3030 East County Rd. E, Oshkosh, WI 54904 – 9371, USA). Нагласак мој.

2 E. N. Broadbent, *Jedna povijest Crkve*, str. 12-13, naglasak moj. Zagreb 1989. god.

На истоку Римског царства монтанисти су се издвајали у посебне заједнице због неразумевања које су доживљавали, док су на западу још дуго припадали систему „званично установљених“ црквених заједница. Њихово веровање је било истоветно као и код других хришћана – што ће рећи да монтанисти нису били нека јеретичка секта. Ипак, од других верника су се разликовали по озбиљности прихватања и практиковања своје вере – која је код многих почела да слаби и не доноси зреле духовне плодове:

„Раздори међу кршћанима су увек жалосни а у неком смислу разилажење Цркве с монтанистима било је посебно жалосно. Монтанисти су у неким стварима били друкчији од осталих кршћана али монтанисти који су умрли у прогонствима били су међу најславнијим мученицима.¹ Монтанисти су вјеровали као и други кршћани. Живјели су по кршћанским нормама с неуобичајеном строгашћу у вези с одржавањем постова, давањем за потребе заједнице, без компромиса с поганским свијетом вани, без бјежања од прогонства.“²

„Један човек, који је из незнабоштва прешао у хришћанство, по имену Монтан; био је из варошице Пепузе, раније незнабожачки свештеник, **а после је постао строг Хришћанин**. Уопће, још као незнабожац, склон строгим назорима, *изгледаше му тадања црквена дисциплина веома либерална, млака*, и мислио је: ако Христос није прописао строжију дисциплину, чинио је то стога, што је црква тада била још у младости, а да сада, када је црква већ у свом зрелом добу, када ће наскоро наступити парусија (други долазак) Христова, да се усаврши црква и да се оснује у Апокалипси обећано 1000-годишње царство Христово, *треба више озбиљности и строже дисциплине*.“³

Овакви духовни квалитети и враћање високим моралним нормама прво-вековног хришћанства, ка покрету монтаниста привукли су и познатог картагинског презвитера и учитеља ране Цркве Тертулијана, који је постао њихов члан и ватрени заговорник:

„Висока морална правила монтаниста, а изнад свега њихово одбацавање компромиса, придобили су и самог Тертулијана 207. год. који је преузео вођство сљедбе у сјеверној Африци, гдје нису често били познати као монтанисти него као тертулијанисти.“⁴

Покрет монтаниста је, према Јевсевију Поповићу, трајао све до VI столећа, и поседовао своју посебну јерархију (црквене старешине) независно од званичне – морално и доктринално посртајуће „Цркве“. Према истом аутору, монтанисти су били први који су у хришћанском свету почели да користе

1 Пример посебно дирљивог страдања због своје хришћанске вере десио се у Картагини 207. године. Наиме, двоје погубљених ради Христа били су Перпетуа и Фелицитас, који су припадали званичној Цркви, али у исто време снажно наглашавали да припадају покрету монтаниста. Види у: Broadbent, *Jedna povijest Crkve*, str. 13.

2 John Foster, *Crkvena povijest 1, 29-500*, Поџеси, str. 60. Dobra Vest, Novi Sad, bez godine izdavanja.

3 Јевсевије Поповић, Општа црквена историја, том први, стр. 356-357. Нагласак мој.

4 John Foster, *Crkvena povijest 1*, str 60.

титулу „патријарх“ за врховног старешину над осталим својим епископи-
ма.¹

Новацијани

Отприлике један век после оснивања покрета монтианиста (на Истоку), на Западу је започело буђење одређених група верника који су око себе такође уочили опадање система оних духовних вредности који су се подразумевали на почетку хришћанске ере.

„Скретање с оригиналног узора даног у Новом завјету за цркве наишло је већ од почетка на жилав отпор и довело је до тога да су се често унутар декадентних цркава стварали кругови, који су се држали даље од зла, и надали се да ће можда моћи послужити као средство за исправљање и обнову свеукупне цјелине. Неке такве кругове су искључили, па су се скупљали као посебне заједнице. Други су сами напустили систем и обликовали нове заједнице, увиђајући да је немогуће помирити се с постојећим стањем. **И једни и други појачавали су обично оне скупине, које су већ од почетка сачувале првобитну праксу и научавање Новог завјета и апостола.** У каснијим столећима још се наилази на цркве, које су наслѣдовале апостолску науку и позивале се на непрекинути пријенос сведочанства генерације у генерацију изравно чак од Дванаесторице апостола.“²

Ове групе верника назване су касније новацијанима, иако није извесно да су саме себе тако називале. Наиме, након мученичке смрти римског епископа Фабијана 250. године, на његово место је постављен презвитер Корнелије. Међутим, строжија струја хришћана у Риму, која се није слагала са Корнелијевом млакошћу и толерисањем недуховних људи у цркви, поставила је над собом другог црквеног старешину. Њихов епископ звао се Новацијан, а ступио је на дужност „супротепископа“ римског уз претходно рукополагање од стране неких других италијанских епископа³. Новацијан и његове присталице биле су екскомунициране на сабору у Риму 251. године, али се њихова ригористичка струја заговорника строгог хришћанског морала и даље ширила и јачала. Новацијан је касније пострадао као мученик за Христа, а покрет новацијана трајао је још неколико векова после његове смрти:

„Новацијанство је имало присталица не само у Италији, него и ван Италије, чак и на Истоку, и беше прилично моћна **и због свог морала уважена секта.** Али тврдокорност и фанатизам новацијанаца никад не попушташе, и сви покушаји, да их измире са опћом или католичком црквом, не успеше, док не изумреше. У VI столећу још увек их налазимо, али у VII већ не.“⁴

1 Види у: Општа црквена историја, том први, стр. 358.

2 Broadbent, Jedna povijest Crkve, str. 15-16, naglasak moj.

3 Види у: Јевсевије Поповић, Општа црквена историја, том први, стр. 360-361.

4 На истом месту.

Донатисти

Следећа група хришћана која је заступала бескомпромисност по питањима вере и морала, насупрот ставовима већинске цркве која је толерисала различите видове безкарактерности хришћанских вођа, били су донатисти. Ова велика група хришћанских верника из северне Африке, предвођена супротепископом картагинским Донатом, протествовала је због неправилног и недуховног поступка приликом постављања епископа Цецилијана, који је заменио умрлог Мензурија. Наиме, донатисти су сматрали да није било у реду да новог еп. Цецилијана посвети и у службу уведе аптуншки епископ Феликс – који је према неким вестима извршио издају Цркве у време Диоклецијана предавши на спаљивање мноштво хришћанских књига. Из тог разлога донатисти су упутили жалбе најпре свим црквама, а потом и цару Константину – ради поништавања Цецилијановог избора. Међутим, како је и супротстављена странка деловала у исто време, успело јој је да од других цркава (на црквеним саборима у Риму 313., у Арелату (Галија) 314. и Милану 316. године), као и самога цара, издејствује признање Цецилијана за званичног епископа Картагине.¹ Након што су њихови приговори о томе да хришћански епископи морају да буду особе високог морала и бескомпромисни у вери – а не њени издајници, одбијени, донатисти су се одвојили од званичног црквеног система и наставили са доследним поштовањем учења Светог писма и хришћанске вере. Пошто се верске затегнутости нису смиривале деценијама, почетком V века сазван је велики сабор у Картагини на коме је присуствовало преко 560 донатистичких епископа и оних из „званичне цркве“, на коме је покушано коначно убеђивање донатиста да приликом вршења светих радњи и чинова нису првенствено битни морални и карактерни квалитети свештенослужитеља – већ пре свега свети чиновници који сами по себи зраче божанском благодаћу. Главни заговорник ове тезе био је чувени хипонски епископ Августин, а она је и до данашњих дана остала популарна у Православној и осталим традиционалним црквама:

„Ова је борба трајала неслабљеном жестином до 411. год., када је после многих тужаба африканских синода и епископа по налогу цара Хонорија сазван у Картагини велик збор донатиста (279 епископа) и ортодоксних (286 епископа) на диспут. Од стране ортодоксних диспутацију је водио особито чувени ипонски епископ Августин (умро 430.), који је покушавао, да увери донатисте – *иако је држао да није неоправдано против њих употребити и насилне мере*, пошто се уверио о њихову упорству и пошто је указао на заповест у Јеванђељу (Лук. XIV. 23): „*Coge intrare*“ (*присили их да уђу!*) – особито о томе, **да важност светих радња не зависи од моралног достојанства активног при радњи презвитера или епископа, него од благодати Божје, и да црква не престаје тиме бити света, ако у њезиној средини има и несветих**, јер ће само у оној страни цркви, на небу бити само светих, а цркву на земљи је сам Христос упоредио

¹ Види у: Општа црквена историја, том први, стр. 534.

са мрежом, у којој је поред чистих риба и нечистих, и са њивом, на којој расте пшеница и кукољ.“¹

Ово Августиново мишљење било је у потпуној супротности са науком апостола у Новом завету. У њему не постоји ни помен благодатности коју у себи носе свете тајне - али се зато заговара високи морал хришћанских вођа! Наравно, треба запазити да Августин погрешно тумачи и иначе веома јасна значења еванђеоских казивања у којима Христос указује на Цркву као збир различитих појединаца „и светих и несветих“.² Истина је да је Господ напоменуо да ће међу тзв. „обичним“ крштеницима бити и оних који неће бити истински нановорођени (попут примера у првој Цркви, какви су били: Симон врачар (Дела ап. 8. гл.), Именеј и Александар (1. Тимотеју 1:19-20), Филит (2. Тимотеју 2:16-18), Диотреф (3. Јованова ст. 9-10) и сл.) те да се та ситуација на земљи не може избећи. Међутим, што се тиче епископа (презвитера) и ђакона, Нови завет налаже да они морају да буду проверени и посвећени људи, здрави у вери и непорочног живота, а не макар какви.³ Ипак, и поред мањкавости оваквих Августинових аргумената, једна група донатиста прихватила је његово објашњење и вратила се у окриље званичне цркве. Са друге стране, друга група је остала доследна својим ставовима и јединствена по питању држања апостолског учења и по овом питању.

Донатисти као верска струја у Египту постојали су све до краја VII века, односно до пристизања муслимана, који су својим утицајем допринели њеном постепеном гашењу.

Павликијани

Следећа значајна група истинских Христових следбеника, а чију ћемо историју поменути у овом поглављу јесу павликијани. Ни о њима, као ни о многим другим мањинским прогањаним групама немамо превише историјских података – а пре свега из разлога њиховог систематског уништавања које су предузимале римска и византијска црква. Као и о хришћанима првих векова, тако и касније, сотона је (кроз световну паганску а затим религиозно „хришћанску“ власт) ширио најразличитије лажи о истинитим Христовим следбеницима – проглашавајући их јеретичким и гнусним групацијама које упражњавају сваковрсни неморал. Такав је случај и са званичном историјском верзијом веровања и праксе коју су заступали павликијани – а која је до нас стигла из пера њихових противника и главо-сеча, у овом случају православних владара и њихових црквених историчара. Историчар Јевсевије Поповић, преносећи записе ранијих православних писаца⁴ о павликијанима, износи о њима следеће податке:

1 Општа црквена историја, том први, стр. 534-535. Нагласак мој.

2 Августин је мислио на текстове из ев. по Матеју 13:24-30; 13:47-50.

3 Види у: 1. посл. Тимотеју 3:1-13; 5:17-22; Титу 1:5-9.

4 Ови писци су заправо били записничари царице Теодоре која је у то време вршила прогоне павликијана, што само по себи казује да нису могли а нити су хтели да буду објективни.

„Баш у време, кад је у Византијском Царству највише цветало монотелитство, наиме око 657. за владе Константа II (641. - 668.) појавила се на југоисточној граници Византијског Царства и специјално Мале Азије наспрам Сирије нова јерес, павликијанство, павликијанизам, и то као нова форма гностицизма и манихејства, због чега писци IX столећа павликијанство и називају новим манихејством.“¹

Са друге стране, историчар Broadbent, који је своје проучавање усмерио на темељитије преиспитивање веровања тадашњих верских покрета, црпећи историјске податке из оно мало аутентичних извора, односно докумената који су остали сачувани од уништавања од стране званичне цркве – износи следеће чињенице:

„Увијек су многи ученици Господина Исуса сматрали да је савез Цркве и државе супротан новозавјетном научавању. Али кад год је Црква имала на располагању моћ државе, користила ју је за насилно сузбијање свих оних који су се удаљили од њеног система или су у било којем смислу одбили покорити се њеним захтјевима, док је велика множина због равнодушности или интереса, или пак због страха, попустила и пристала на макар вањску побожност. Но, увијек је било појединаца или скупина вјерника који се нису дали приморати на покоравање, него су се и даље трудили да слиједи Христа и да се држе научавања његове Ријечи и апостолске науке. Ови су непрекидно били мета прогонства. (...) *Истински повијесни извјештаји о тим појавама свуда су били уништавани. Прогонитељи су настојали у потпуности уништити све трагове оригиналних докумената и записа тих кршћана. **Напротив, писали су властите извјештаје и описе у којима су износили најгоре клевете и измишљотине о тим Крстовим сљедбеницима и њиховом вјеровању с циљем да оправдају своје окрутне поступке.*** Праве вернике су у тим исказима упорно означавали херетицима и приписивали им лажну науку иако су је и сами оптуженици побијали. (...) ***Од времена Манија оптуживали су цркве*** вјерника, који су се једноставно називали кршћанима, разликујући се тиме од других које су звали „римским кршћанима“, ***да су манихејске***, иако су изјављивале да то нису, и чак се жалиле на ту неправду, што им се приписује научавања којих се оне не држе. ***Непрестано понављање неке тврдње није још доказ да је та тврдња истинита; а будући да писана оставитина ових кршћана не садржи ни трага манихејству, једино је разумно вјеровати да стварно нису држали ништа од те науке.***“²

Према доступним историјским изворима, назив „павликијани“ је овим хришћанима дат од стране противника, из разлога њиховог честог цитирања стихова из Павлових посланица, као и заступања учења која су из њих произилазила. Из своје простодушности, припадници ове групе верника – а посебно њихове вође, надевали су себи имена новозаветних личности – а посебно истакнутих Павлових сарадника. Један од старешина ових

1 Општа црквена историја, том први, стр. 760-761.

2 Jedna povijest Crkve, str. 43-45, naglasak moj.

хришћанских заједница, који се звао Константин, узео је име Силван и под тим именом био познат по проповедању еванђеља широм Јерменије, Мале Азије и Месопотамије. Његово проповедање подразумевало је заговарање новозаветне еванђелске науке и одбацивање свих касније уведених црквених догми – какве су биле поштовање икона, Богородице и других заблуда византијске цркве. Остале њихове вође биле су такође познате по именима сарадника ап. Павла. Историчар Јевсевије Поповић о карактеристикама њиховог богопоштовања и црквеног устројства казује следеће:

„Али они се и организоваше по тобож Павлову устројству цркве; уведоше многа мољења, одбацише сваку јерархију, све црквене церемоније, крштење сматраху само духовним, исто тако и евхаристију. **Одбациваху и сваку спољашност у цркви, особито канонски пост и монаштво, поштовање Марије и светитеља, крста, икона и реликвија.** Павликијани се брзо раширише, и наскоро беше их пуно у Великој и Малој Јерменској као и у Понту. На челу им беху само људи са именима Павлових ученика и сарадника, тако после Силвана, Тит, Тимотеј, Епафродит, Тихик и други.“¹

Малочас поменути вођа павликијана по имену Силван (Константин) био је убијен по личном налогу византијског цара Константина Погоната 685. г. н. е., годину дана после издавања царског декрета против ове групе верника. Но, неустрашиво и непоколебљиво држање вође павликијана пред његовим мучитељима убрзо је довело до обраћења и преласка међу њих и главног царевог чиновника Симеона, који је био лично одговоран за Силваново погубљење. Ево како о овоме догађају пишу Broadbent и Јевсевије Поповић:

„Овај цар (Константин Погонат; прим. И. С.) издао је декрет 684. године, против заједница вјерника а нарочито против Константина Силвана, те је послао једног од својих службеника по имену Шимун, да декрет проведе у дјело. Да би дао нарочит нагласак погубљењу Константина Силвана, Шимун је прибавио прикладно камење и заповиједио његовим особним пријатељима да каменују свога учитеља без обзира на то што су га већ тако дуго поштивали и љубили. Ставили су свој властити живот на коцку одлучно то одбивши и одбацивши то камење, али је био тамо назочан неки младић по имену Јуст; тога је Силван одгојио као свог посинка, с којим је Силван поступио нарочито нежно. Јуст је ипак бацио камен на свог добротинитеља и убио га, задобивши тиме велику похвалу и награду од власти, те су га у јавности успоређивали с Давидом кад је убио Голијата. *Шимун је био дубоко такнут свим тим што је видео и чуо у Кибоси. Разговарајући с тамошњим кришћанима, пресвједочио се о истинитости њихова научавања и о исправност њихове праксе.* Вративши се у Константинопол, није на двору могао наћи мира у души, те је послје трогодишњих унутарњих борби одбацио све, побјегао у Кибосу и тамо је под новим именом Тит преузео и наставио животну дјело човјека чију смрт је раније био одредио. **Није трајало дуго да се и он придружио великом броју мученика,** јер је двије године касније онај исти Јуст, користећи се позна-

¹ Општа црквена историја, том први, стр. 761. Нагласак мој.

вањем живота међу браћом, дао многе податке бискупу, односно преко њега цару Јустинијану II. На темељу тога су многе могли ухватити, те су их заједно са Шимуном јавно спалили. Храброст и чврстоћа мученика изјаловила је план прогонитеља, распиривши вјеру и храброст многих у ватри предања и свједочења, тако да се међу вјерницима подигло још више проповједника и учитеља, а заједнице се јачале и даље шириле.¹

„Константин или Силван буде у првом предиконокластичном перијоду гоњења за време цара Константина Погоната 685. по налогу цареву каменисан; али при том је био тако равнодушан, да је царски чиновник Симеон, који је руководио каменисањем, на то постао павликијан и наследник му под именом Тит; но 690. за време Јустинијана II Ринотмита такође погубљен.“²

Велико прогонство павликијана, који су, истини за вољу, само у току кратких периода били остављани на миру од стране византијских владара, наступило је за време царице Теодоре (у IX веку) која је и коначно Источној цркви донела „слободу“ иконопоштовања. Као последицу тога одлучила да сузбије све „јеретичке“ покрете који су негирали библијску заснованост овакве праксе. Православни историчар Јевсевије Поповић веома штуро, и то само у пола реченице, наводи да се „према њима (од стране православних Византинаца) грозно поступало“³, док Broadbent износи знатно више података о њиховим мученичким страдањима:

„Систематски покољ, спаљивање, утапљање, одрубљивање глава почело је изнова наредбама царице Теодоре и настављало се дуги низ година, иако није успјело пољуљати чврстоћу вјерника. Тврдило се да је између године 842. и 867. ревност Теодоре и њених инквизитора узроковала **смрт око стотину хиљада људи**. Ово доба описао је Гргур Магистрос, који је 200 година касније, био задужен да прогони људе из истог разлога и на истом подручју. Он пише: „Прије нас су их многи генерали и управљачи предавали **не штедећи ни стараца ни дјеце и то с пуним правом**. Штовише, наши патријарси жигосали су им чела утискујући на њих знак лисице..., други су им пак **вадили очи** говорећи: ‘Слијепи сте за духовне ствари, зато нећете гледати ни видљиве ствари’.“⁴

Оваква страдања натерала су павликијане да из византијских крајева пређу најпре на арапске територије, а потом да уз помоћ цара Јована Цимиска (969. - 976. г.) из Јерменије наставе са ширењем према Бугарској и Србији, као и другим крајевима Европе – Италији и Француској. У Бугарској и Србији ови верници су у X и XI веку били познати као богумили, у Италији као патарени а у Француској као катарии. У Јерменији пак, ови Христо-

1 Broadbent, Jedna povijest Crkve, str. 47-48, naglasak moj.

2 Општа црквена историја, том први, стр. 762. Нагласак мој.

3 **„Најнепријатељскије се понашала према павликијанима пријатељица икона царица Теодора** (842. до 856.), која је 842. учинила дефинитивно крај борби против икона и која је хтела тада да се разрачуна и са павликијанима. **Према њима се грозно поступало**, тако да се они у очајању латише оружја, и најпосле из византијских крајева пређоше у арапске...“ стр. 762. Нагласак мој.

4 Broadbent, str. 54, naglasak moj.

ви следбеници су били називани тондракитима (по имену града Тондраке) а почетком XI века је и један јерменски митрополит, по имену Јаков Харкски постао један од вођа а касније и мученик покрета павликијана. Према историјским подацима које наводи Јевсевије Поповић, павликијани односно богумили су се у Бугарској задржали све до XVII столећа.¹

Богумили

Верски покрет богумила (катара, патарена), као што смо већ нагласили, своје директно порекло довео је од павликијана који су деловали до тога доба у току више векова. У новим подручјима у којима су се насељавали, ови павликијани (богумили) сусретали су се са истим неразумевањем неверног света (односно тзв. хришћана традиционалиста) као и у областима из којих су прогнани. О њима су се шириле најзлобније гласине, које су иако непо-тврђене, хватале корена код народа који је у њих желео да верује. Постоји историјски документ који говори о чувеном лекару тога доба – Василију, који је био богумил и живео крајем XI и почетком XII столећа. Својим лека-рствима и врлим хришћанским примером утицао је на многе и придобио их за Христа у кога је и сам предано веровао. За њега је чуо и сам византијски цар Алексије I Комнин, који га је позвао на разговор да га, тобоже због соп-ственог интересовања, испита о суштини његове вере. Василије је разговарао са царем мислећи да је овај заиста заинтересован за веру у Христа, убеђујући га да прихвати апостолску науку и веру у еванђеље. Међутим, цар Алексије је изненада разгрнуо завесу иза које се крио стенограф који је записивао све детаље разговора. Царевим слугама је било заповеђено да превареног лекара вежу и баце у тамницу. У њој је остао неколико година, а након што је 1119. године поново одбио да се одрекне своје вере, био је јавно спаљен на хиподрому у Цариграду. За време овога владара, као и његових наследника многи богумили су спаљени или доживотно затварани у тамнице.² Истори-чар Broadbent на основу доступних историјских докумената износи какво се мишљење у то време ширило о богумилима. Они су били оптуживани да су „вукови у овчијим кожама“ који живе кротким и побожним животом – само из разлога да би људе одвукли у пакао:

„Мишљења разних писаца о тим кршћанским заједницама у Малој Азији и Бугарској много се разликују, **јер је било опћенито уобичајено да се о њима и њиховом научавању пише као о неописивом злу**, али је ипак било и људи, који су о томе мислили другачије. Најранији писци су очито писали више субјективно, а мање повијесно.. Они оптужују „херети-ке“ да се баве злим стварима, укључујући и неприродне тјелесне гријехе, понављају свашта што се препричава о њима, укључују много тога о Манију и о ономе што се писало против њега. Писац Euthymius (умро послје 1118.) каже: „Тражили су од оних који су слушали што научавају, да одржавају за-повијести Еванђеља, да буду кротки и милосрдни и да обилују у братској љу-

¹ Види у: Општа црквена историја, том други, стр. 111.

² Види у: Broadbent, str. 59-60.

бави... Тако они примамљују људе научавајући све добре и корисне ствари, **али поступно човјека отрују и одвуку у пропаст.**“ Један од старјешина у Бугарској, Космас, пише крајем десетог столећа и описује богумиле као „**горе и страшније од демона**“, нијече то да вјерују у Стари завјет и у Еванђеље, даље тврди да не дају никакве части мајци Божијој нити крижу, да се ругају црквеним обредима и свим црквеним достојанственицима, православне свећенике називају „слијепим фаризејима“, да тврде да се Вечера Господња у службеним црквама не узима према Божијој заповијести, и да крух не постаје Господиново тијело, него остаје обичан крух.“¹

Ипак, малобројни писци из ондашњег времена, признавали су да у науци и понашању богумила нема ничег исквареног, осим њиховог непоштовања званичних црквених ауторитета. Неки од тих писаца који су се боље упознали са науком богумила (павликијана – торнака) долазили су чак до закључка да су међу њима пронашли праву изворну апостолску науку.²

Богумилство је у Босну пристигло из Србије и Бугарске. О прогонима ових верника из Србије, за време великог жупана Стефана Немање, као и из Бугарске за време цара Борила, говорили смо у поглављу „Црква која прогања“. Овога пута ћемо се осврнути на даљу судбину богумила за време њиховог вишевековног деловања на територији Босне. На босанској територији богумили су доживели свој највећи напредак и процват, а један од њихових највећих заштитника – а и сам њихов присталица био је бан Кулин. До времена насељавања Срба богумила који су били прогоњени из Немањине државе, и своје уточиште нашли у Босни, у овој држави је било мало православних и Православна црква је била слаба, док је много јачи био римокатолички утицај. Ипак, доласком богумила чија су верска схватања била примамљива због употребе народног језика и високо моралног живота њихових припадника, религијска слика Босне (као и околних области, Далмације и Хрватске) била је промењена. Римокатолицизам је због употребе латинског језика био непривлачан а посебно због каснијег веома бруталног односа према богумилима – тако да је маса народа прихватала нову веру доживљавајући притом велике Божије благослове и материјално благостање.³ Међутим, римокатолици нису мирно посматрали ширење богумилства Босном, већ су вршили различите притиске. Након што су поразили Немањиног сина Вукана и преузели Хум 1198. године, Мађари су планирали напад на државу којом је управљао Кулин бан. На састанку који је одржан 1203. године, изасланици папе Иноцента III, подржани силом мађарског краља, извршили су притисак на богумилског владара који је обећао да ће се одрећи кривоверја и поново увести римокатолички верски систем. Међутим, обећање који је Кулин дао папи нимало није утицало на босански народ који је наставио да већински служи Господу противно одредбама и учењима традиционалног хришћанства. Како се богумилство и

1 Наведено дело, стр. 60-61. Нагласак мој.

2 Исто, стр. 61.

3 До модерних времена се у српском народу одржала позната изрека: „Од Кулина бана и добријех дана.“

даље ширило, папа Хонорије III је позвао западне народе на крсташки рат против босанске државе. Након што се овом позиву западњаци нису одазвали, сматрајући да тај поход не би задовољио њихове пљачкашке апетите, калочки архиепископ (из Мађарске) је понудио да поведе крсташки рат – уз услов да се његовој архиепископији подреди босанска територија.¹ После војне победе над босанским владарима, римокатолици су спровели веома агресивну инквизицију над богумилским народом. Поред реда фрањеваца у Босну су насељени и доминиканци који су почели да спроводе исти онакав терор као и православни у Србији и другим источним земљама. Богумили су били убијани, спаљивани на ломачама а њихова имања отимана. Након периода римокатоличког управљања Босном, уследила је и владавина краља Драгутина (1282. - 1316. г.) који је био православан и уз потпору епископа Василија наставио са прогоном до тада прогоњених.² Нешто касније, године 1325., Рим је упутио писмо босанском бану тражећи од њега помоћ приликом искорењивања богумила. Из овог писма можемо да увидимо и оптужбе које су на рачун ових верника упућивали римокатолици, сматрајући их правим сатанским следбеницима. Ево једног његовог дела:

„Знајући да си ти вјеран син Цркве, заповиједам ти да истријебиш херетике који су под твојом влашћу и пружиш сву потребну помоћ Фабијану, нашем инквизитору, тим више што се велико мноштво херетика из разних земаља сакупило у Босни, надајући се да ће тамо даље моћи да шире своје тамне заблуде и да живе у сигурности. **Ови људи надахнути лукавством старог непријатеља** и наоружани отровом лицемјерства, кваре умове католика вањским показивањем једноставности и лажним присвајањем имена Крстова. Извана су понизни, а потајно убијају; **то су вукови у овчјим кожама**, који сакривају свој бијес, да би тако лакше преварили једноставне овце Крстова.“³

Ово прогонство је делимично осујећено због међусобних размирица које су наступиле између два римокатоличка реда – фрањеваца и доминиканаца и то у току више година (1327. - 1336. г.). Ипак, кроз сав наредни период, све до коначне окупације Босне од стране Турака у XV веку, прогонства и страдања богумила су била настављена. Након Тврткове владавине, за време које су богумили уживали какав-такав мир, уследили су поновни ратови које је против Босне водио папа уз помоћ мађарских владара. Мађарски краљ Сигисмунд је 1408. године успео да уништи босанску војску и погуби 126 босанских великаша одрубивши им главе, након чега је њихова телеса бацио у реку Босну недалеко од Добоја.

Коначно, увидевши да су им римокатолици много већи непријатељи од Турака, богумилска властела је склопила принудни савез са муслиманским освајачима (који су већ били поробили Србију након битке на Косову 1389. год.), и без отпора им допустила да заузму босанске просторе. У каснијим вековима, дошло је до постепеног ишчезавања богумила у Босни, и то нај-

¹ Види у: Чедомир Марјановић, Историја српске цркве, стр. 85-87.

² Исто.

³ Broadbent, str. 65, naglasak moj.

вероватније из разлога полагааног преласка њихових потомака у редове поклоника исламске религије. Међутим, њихов вишевековни опстанак у овом делу Европе, упркос великим прогонствима и злочинима који су над њима чињени од стране римокатолика и православних, само је доказ велике Божије благодати која је била указана ради вечног спасења свима онима који су са њима долазили у контакт и имали прилике да се упознају са изворним учењем Христа и апостола. Њихови контакти са другим групама прогоњених верника из Европе са којима су сарађивали и пружали им уточиште, само је још један доказ братске хришћанске солидарности и љубави којом су се увек одликовали истински Христови следбеници.

Богумили у овом делу Европе представљали су изузетно важну карику у ланцу континуитета постојања историјске Христове Цркве која је од самог почетка следила стопе свога, од неверног света, одбаченог и прогоњеног Спаситеља. Историчар Broadbent о њима закључује:

„Ови „пријатељи Божији“ оставили су врло мало записа, тако да остаје још много тога што би требало открити у погледу научавања и праксе, али је очито да су представљали одлучан протест против превладајућег зла у кршћанству и да су **највећом енергијом настојали да се чврсто држе научавања и узора цркава из Светог Писма**. Њихова повезаност са старим црквама у Арменији и Малој Азији, с албигенцима у Француској, валденцима и другима у Италији, те хуситима у Чешкој, показује да су имали заједнички темељ вјеровања и праксе, и то их је сједињавало. Њихов херојски став током четири стољећа против моћнијег непријатеља пружа примјер вјере и љубави до саме смрти, иако о томе има мало података; на такав се примјер у повијести ријетко налази. **Створили су карику повезавши првобитне цркве у Таурус планинама у Малој Азији с црквама у талијанским и француским Алпама.**“¹

Оно што је важно рећи за крај јесте да у Босни постоји велики број богумилских споменика, који датирају из периода њиховог постојања и деловања на тим просторима. Углавном се ради о надгробним споменицима са именима сахрањених, исписаних глагољцом. На њима не постоје знакови крста или других обележја који би их повезивали са традиционалним црквама. Процењује се да оваквих споменика широм Босне има око сто педесет хиљада, а најбројнији су у околини Сарајева, код тврђаве на путу према Рогатици.²

Према подацима које износи Јевсевије Поповић, у оно време богумила је било и у Русији, Румунији, Италији, Француској, Немачкој и Енглеској.³

Албигенци

Паралелно са деловањем остатака павликијанских цркава у Бугарској, као и богумилских у Србији, Босни, Македонији и другим деловима Ис-

1 Broadbent, Jedna povijest Crkve, str. 66-67, naglasak moj.

2 Види код: Broadbent, str. 67.

3 Види у: Општа црквена историја, том други, стр. 113.

точне Европе и Русије, цркве Христове постојале су и на европском западу. Наиме, посебан успех у сведочењу за Христа уз непревазиђено позитивно сведочанство примерног и високоморалног живота, пружили су верници у јужним покрајинама Француске. Највећи број ових верника живео је у близини града Албе, по чему су касније добили назив „албигензи“ – што у преводу значи „из града Албе“. Наравно, ови људи никада за себе нису употребљавали овај назив – којег су им наденули њихови противници, али су у историографији остали познати под тим називом. Стога, у овом проучавању их и ми спомињемо под тим именом. Албигензи су неговали блиске везе са истоверујућим прогоњеним црквама широм Европе, које су у својим подручјима деловања биле познате под другачијим називима (већ раније спомињани богумили, потом валденжани, сиромаси из Лиона итд...). Јужна Француска је, у времену када су у њој живели албигензи била најразвијенији и најнапреднији део те државе – управо као и Босна за време богумилског владара Кулина бана. Наравно, овакво напредовање еванђеоских хришћанских заједница у овом делу Европе се нимало није свидео римској цркви, те је папа Иноцент III позвао римокатоличке владаре из окружења да крену у крсташки рат против албигенза. Као и у случајевима ратова против Сарацина (арапа), папа је гарантовао опроштење грехова свим крсташима – за било које (зло)дело учињено у заштити „правоверног“ римског учења. На овакав позив одазвало се на стотине хиљада римокатолика жедних крви недужних, као и жељних пљачке и пустошења веома богатих провинција. Историчар Broadbent износи чињенице да су највећа злодела учињена под покровитељством високих службеника римске цркве:

„Под председанством високих свећеничких великодостојника, а под водством војничког вође нарочитих способности и човјека безграничне амбиције и безобзирне окрутности Simona de Mentforta, **најкраснији и најкултурнији дио Европе у оно време био је похаран и током слједећих двадесет година претворен у поприште неописивих злочина**, окрутности и пустошења. Кад је град Beziers био позван на предају, римокатолички становници придружили су се отпадницима, и заједнички су одбили да се предају, иако су били опоменути да ако град буде освојен, нитко неће остати на животу. Када је град ипак био освојен **нитко од десетака тисућа људи, што су се тамо склонили, није био поштеђен**. Послије освајања једног другог града La Minerve, нашли су око 140 вјерника (жене у једној кући, а мушкарци у другој), на молитви у очекивању свог свршетка. De Mentfort је дао припремити велику хрпу грања и заповједио им да се обрате на римокатоличку вјероисповест или да ступе на ломачу. Одговорили су му да не припадају ни папском ни свећеничком ауторитету, већ једино Крistu и његовој Ријечи. Ватру су запалили, и ови свједоци су без оклијевања ушли у пламен.“¹

Додајући овом историјском извештају још неке појединости, као што су подаци о окрутности доминиканских инквизитора који су отпочели свој рад

¹ Broadbent, str. 88-89, naglasak moj.

након поменутог двадесетогодишњег рата, Јевсевије Поповић износи следеће:

„... папа прогласи те јеретике горим од Сарацена и позове Хришћане на крсташки рат против њих. Тако је дошло до такозваног албигенског крсташког рата, који је трајао 1209. - 1229., и био **веома грозан**. Папа Гргур IX (1227. - 1241.) нађе се напоследку побуђеним, да прекине тај рат и да ради истребљења остатака јеретика уведе духовне истражне и казнене судове, такозвану инквизицију, која је, као што смо у историји црквеног устројства већ навели, 1232. поверена нарочито доминиканском реду, и **чији је реван, строги и крвави рад наскоро истребио албигенску јерес.**“¹

Валденжани и сиромаси из Лиона

У овом делу поглавља поменућемо још две значајне групе искрених Христових следбеника, које су постојале и деловале у исто време кад и неколико раније поменутих. Прва од њих, која је позната под именом валденжана (валденза), постојала је и опстајала у алпским долинама Пијемонта током дугог низа векова. Као и у раније поменутих случајевима, ови верници нису на себе примењивали назив валденжана, већ су им ово име касније наденули њихови противници из Римокатоличке цркве. Према речима једног од њихових вођа из XVII века, Хенрија Арнолда, валденжани су водили порекло још од најранијих времена појаве хришћанства у Италији, и представљали потомке и настављаче апостолског учења и традиције. Према овом човеку, први хришћански верници су се населили у алпске пределе на северу Италије још у време првовековног прогонства хришћана за време и након земаљског живота апостола Павла. Заклоњени у овим неприступачним планинским пределима, они су сачували, из генерације у генерацију, новозаветно учење и нису дозволили да међу њих продре и утврди се учење римске цркве. У сваком случају, историјски се веома лако може потврдити постојање ових верника у подручју Алпа вековима пре отпочињања европске реформације предвођене Лутером, Калвином и Цвинглијем. То свакако доказује чињеницу да ови хришћани никада нису били део римокатоличког система – већ да су као припадници истините Христове Цркве постојали потпуно независно и самостално.² Ову истину признао је и римски инквизитор Reinerius (умро 1259. год.), који је ове вернике назвао „старинским јеретцима“, с тиме што их је, из одређених разлога назвао именом „леонисти“³. Он је за собом оставио следећи извештај:

1 Општа црквена историја, том други, стр. 120. Нагласак мој.

2 Види у: Broadbent, str. 92.

3 Јевсевије Поповић објашњава да назив „леонисти“ или „лијонисти“ означава припаднике верског покрета којег је основао Петар Валдо из Лиона у другој половини XII столећа (види у: Општа црквена историја, том други, стр. 118.) Ипак, као што ћемо даље приказати у главном тексту, Петар Валдо уопште није био оснивач „валденжана“, иако су им њихови противници управо по њему наденули име. Тзв. „валденжани“ су се међусобно вековима називали „браћом и сестрама“, и нису имали никакав специјални назив за своје црквене заједнице.

„Што се тиче секта старинских херетика треба знати да их је било више од седамдесет: све су оне по милости божјој биле уништене, осим манихејаца и аријеваца и рункаријана и леониста, које су заразиле Њемачку. Међу свим овим сектама, било постојећим, било већ уништеним, **нема ниједне штетније за цркву од секте леониста**, и то из три разлога. Прво, **зато што постоје тако дуго вријеме**, јер неки кажу да постоји још из времена Силвестра, а други кажу да постоји из времена апостола; друго зато јер је више опћенита будући да **не постоји готово ни једна земља у којој ова секта нема сљедбеника**, треће, зато што све друге секте због страшног светогрђа према Богу изазивају страх и гнушање код слушаоца, **ова секта леониста даје утисак богобојазности, тим више што живе праведно пред људима и вјерују све исправно** у погледу Бога и свих точака „исповједања“; једино што хуле на римокатоличку цркву и на клер, чему иначе мноштво лаика спремно поклања своје повјерење.“¹

Са друге стране, један други римокатолик, приор цркве св. Рока у Торину Marco Aurelio Rorenco, који је 1630. године добио налог да пронађе историјске податке о валденжанима, писао је да је ова група верника толико стара да јој се време настанка не може поуздано одредити. Истакао је чињеницу да су постојали и у IX и X веку, те да ни тада нису сматрани неком новом сектом „него их се сматрало представницима и првоборцима већ давно постојећих схватања“².

Ипак, како се сматра, овај покрет следбеника Исуса из Назарета добио је свој дефинитивни назив по човеку који се звао Петар Валдо (умро 1217. год.). Поменути трговац и банкар живео је у Лиону, где се током шездесетих година XII века заинтересовао за хришћанско учење. Нешто касније, читајући Свето писмо, постао је пресведочен да га Господ позива за проповедника еванђеља. Део свога имања оставио је својој жени а остатак продао и поделио сиромашнима. Тако је и сам постао сиромаш, који је у складу са Христовим речима из Ев. по Матеју 10:9-10, проповедао не носећи са собом новчаник ни другу одећу, већ је био задовољан Божијом бригом за испуњавање својих основних потреба. Петру Валду су се прикључили и остали обраћеници који су поступили слично, лишавајући се материјалних погодности ради путовања и проповедања еванђеља. Римска црква је са презиром гледала на ове „сиромаше из Лиона“, екскомуницирала их, а потом и утицала на њихово истеривање из тог града 1184. године. Према извештајима каснијих инквизитора (нпр. Davida Ausburškog), секте попут „сиромаша из Лиона“, биле су посебно опасне због њиховог „спољашњег изгледа побожности“. Према једној старој хроници, ученици Петра Валда дошли су из Лиона у Немачку и почели да проповедају у Франкфурту и Нинбергу. Ипак, пошто је градско веће Нинберга било опоменуто да би ови људи требали бити ухваћени и спаљени, проповедници из Лиона су нестали пребегавши у Чешку.³

1 Broadbent, стр. 90. Нагласак мој.

2 Види у: Broadbent, стр. 91.

3 Исто, стр. 93.

Иако су верници из алпских долина били верни Исусови сведоци и пре њиховог додир са „сиромасима из Лиона“, посебан полет њиховој мисионарској активности дао је управо Валдов утицај. Од тога доба цркве валденжана су посебно постале активне у проповедању, те рашириле еванђеље у многим европским земљама.

Џон Виклиф и лоларди

Према Господњој савршеној намисли, а као резултат молитава Божијег народа на континенту за пробудењем и других области, Бог је у Енглеској подигао читаву војску проповедника еванђеља. У овом случају Господ је искористио као своје оруђе ученог професора оксфордског универзитета Џона Виклифа (1324. - 1384. год.). Виклиф је своју каријеру опозиционара према папској превласти отпочео као истакнути патриота и борац за независност своје земље од доминације Рима. У време када је папа Урбан V поново затражио плаћање феудалног данка од стране краља Едварда II, Виклиф се томе супротставио. Његови смели иступи, као и политичка и теолошка образложења која је том приликом изнео, били су запажени од стране владара, који је схватио да би било веома добро да на својој страни има таквог савезника. Од тога тренутка, Виклиф је почео да ужива заштиту енглеског двора – која се најбоље показала приликом његовог испитивања пред црквеним судом. Наиме, због јавног противљења папином захтеву о порезу, Виклиф је био позван пред црквене великодостојнике, пред којима се нашао у цркви св. Павла у Лондону. У цркву, препуну знатихељника, Виклиф је стигао у пратњи војводе од Ланкестера и великог маршала. Читав процес његовог испитивања пропао је још на самом почетку, због вербалног сукоба који је избио између црквених тужитеља и краљевих изасланика. Због силне галаме која је притом уследила, Виклиф није успео да изговори ниједну реч – тако да је његово саслушање морало да се одложи. Ипак, овај универзитетски професор није дозволио да буде ућуткан. Дубоко промишљајући о разлозима жеље за богаћењем од стране римске цркве (тј. њеног вишег као и нижег свештенства), Виклиф је почео да сумња у божанско посланство и ауторитет Католичке цркве:

„Пошто су финансијски захтеви курије пробудили Виклифов критички став према цркви, смели патриот поставио је себи питање шта је то цркву уопште навело да постави такав захтев. На ово питање није пронашао одговор, већ је постао убеђен да је црква већ одавно изневерила свој прави задатак. **Од Константина је преовладало нагло посветовљење цркве**, за што кривицу не сноси нико други него клер. (...) *Виклиф се осећао примораним да објави борбу сотонској жељи за владањем, незаситој грамзивости за новцем и клерикалном испољавању надмености.* Та одлука, која је почивала на коренитој промени у средњовековном схватању свештенства, одвела га је на пут реформатора цркве и навела да потражи нову цркву која

не почива на тим средњовековним претпоставкама. Ако је и није нашао, Виклиф јој је ипак кренуо у сусрет, а то је једино важно.“¹

Током времена, Виклиф је постајао све уверенији да многе установе традиционалне цркве нису утемељене на Светом писму, те да је одступање од праве вере главни разлог веома саблажњивог моралног понашања службеника римске цркве – а пре свега самога папе. Ево неких историјских извода о ставовима које је Виклиф заступао о римској цркви и папству као њеној крунској институцији:

„Виклиф је као један од првих стегоноша кренуо у јуриш на добро утврђене институције папства, сматрајући да папа и његова самодржачка власт у најјачој мери кривотворе хришћанство. Виклифово мишљење о папству је временом постајало све непомирљивије. Од умереног признања папског примата, преко једва скривене еманципације, кренуо је у одлучујућу борбу против ове институције, којој је оспоравао ауторитет и неопходност њеног учешћа у спасењу. **По Виклифу, црква може да постоји и без папе, зато што је Христос њен поглавар.** (...) Папа би требао да наследи Христа у моралним врлинама, а не да тежи ка апсолутизму курије. Папска институција је оштроумном мислиоцу изгледала све богохулније, јер се својом тежњом ка превласти претворила у супротност Христове понизности. **Био је то потресан тренутак за Виклифа, кад је на крају спознао папство као израз антихришћанства.** (...) Виклиф није могао затварати очи пред тим страшним открићем, ма колико да је противречило свим традицијама и навикама. Био је принуђен да грозни опис „човек греха“, који Павле наводи у својим говорима о антихристу, припише папи, оном истом човеку кога хришћани ословљавају титулом Свети отац падајући ничице пред њим!“²

Са друге стране, Виклифу је јако сметала чињеница да Свето писмо не постоји на народном (енглеском) језику, већ само на латинском – што је наравно кључно доприносило народној верској непросвећености. Све више бивајући свестан да црквено предање у много чему одступа од учења Светог писма, Виклиф је одбацио свако учење традиције које се не слаже са науком Библије. Међу овима најизраженије су биле наука о трансупстанцијацији, као и постојање монашких редова за које је сматрао да представљају најјачи ослонац папске духовне власти. Из разлога постојања преке потребе да се целокупно Свето писмо преведе на народни језик, Виклиф је ангажовао још петорицу својих сарадника са којима је убрзано радио на испуњавању овог богоугодног задатка. Истовремено, широм Енглеске разаслао је скромне људе који су се подредили свом основном циљу – да за разлику од разузданог римског свештенства, у понизности и скромности проповедају Божије еванђеље и повратак високим моралним стандардима – који се подразумевају учењем Новог завета. Ове проповеднике су противници подругљиво назвали „лолардима“, што у преводу значи „брбљивци“ и сматрали их сејачи-

¹ Валтер Ниг, Књига јеретика, Београд 2004. год. стр. 305. Нагласак мој.

² Исто, стр. 306. Нагласак мој.

ма (духовног) корова. Ипак, ови људи били су послати да сеју реч Христовог еванђеља и проносе спасење које оно објављује.

Све до 1382. године, Виклифови противници нису имали успеха у настојањима да га ућуткају, из разлога постојања његових јаких веза са утицајним људима на двору и универзитету Оксфорд. Ипак, исте године, након што је римска црква званично осудила његово учење, а неки његови пријатељи се одрекли ранијих заједничких ставова, Виклиф је удаљен са универзитета. Повукао се у малу цркву у месту Латерворт – где је у миру умро 1384. године. Ипак, иако је Виклиф умакао освети својих противника, то није био случај и са његовим истомишљеницима и настављачима заједничког дела. Наиме, током сељачке буне која је трајала од 1377. - 1381. године, лоларди су били лажно оптужени као изазивачи и подстрекачи немира. Из овог разлога, Виклифови следбеници су навукли на себе гнев племства који се ујединио са клером римске цркве. Енглески парламент је предао краљу Хенрију IV захтев за промену закона о односу према лолардима, тако да је од владара издејствована дозвола о јавним смакнућима проповедника еванђеља. Први који је требао да буде спаљен након доношења закона о спаљивању кривовераца био је William Sawtre, парох у Norfolk.¹ После њега спаљено је још много исповедника Христове новозаветне вере. Међу њима је било људи и жена различитог образовања и положаја у друштву – почевши од занатлија па све до племића који су са њима исповедали исту веру и пружали им уточиште у време прогонства. Један од племића звао се sir John Oldcastle, који је био први од људи високог порекла који је спаљен ради своје вере.

Године 1408. надбискуп од Кантенберија осудио је превод Библије који су сачинили Виклиф и његови сарадници и забранио свако даље превођење или употребу превода без посебног допуштења.² Сабор у Констанци (у Швајцарској) који је одржан од 1414. до 1418. године осудио је Виклифове тезе и прогласио га непоправљивим јеретиком:

„Црквени скуп имао је потребу да барем на мртвом Виклифу изврши казну коју за његова живота није могао спровести. Наређено је да се кости овог великог човека ископају и баце далеко од сваког црквеног гробља – што је била закаснела освета према човеку који је толико снажно оспорио њихову свештеничку власт. Сматрало се да ће на тај начин бити потпуно избрисано сећање на њега. Ипак, ова претпоставка је била погрешна. (...) Виклифове речи деловале су тако запаљиво да су изашле далеко ван оквира Енглеске и извршиле огроман утицај на континент.“³

Јан Хус и Моравска браћа

Због постојећих добрих веза између Оксфордског универзитета и универзитета у Прагу, многи чешки студенти студирали су а потом се враћали у своју земљу преносећи искуства и знања стечена у Енглеској. Међу знаме-

¹ Види у: Broadbent, Jedna povijest Crkve, str. 123.

² Види у: John Foster, Crkvena povijest 2, str. 154.

³ Валтер Ниг, Књига јеретика, стр. 311.

нитим студентима који су похађали наставу на Оксфорду и лично слушали предавања Џона Виклифа био је и Јероним Прашки. Он је, као и остали, пренео на прашки универзитет тумачење Христове вере какво је заступао Виклиф – а које је привукло мноштво присталица. Најјутицајнији представник настављача Виклифовог дела био је универзитетски професор Јан Хус, парох Витлејемске цркве у Прагу, врстан проповедник и веома побожан и моралан човек. Као свештеник Римокатоличке цркве био је исповедник краљице Софије, супруге чешког краља Већеслава.¹ Јан Хус је као проповедник био веома категоричан у осуди сваке врсте неморалности и преступништва, а највише је осуђивао грехе које је уочавао у животима својих колега свештеника, који су требали да служе као пример непросвећеним масама. Преносећи речи самога Хуса, Валтер Ниг даје свој пропратни коментар:

„Оштро је звучало са проповедаонице: „Наши данашњи епископи и свештеници, а поименично каноници и лењи црквењаци не могу да сачекају завршетак Божије службе и журе из цркве, једни у гостионице, други тамо и амо, да би разговарали на начин недостојан свештеника, па чак и да би играли... они који би требало да буду први следбеници Христа, највећи су непријатељи нашег Господа Исуса Христа“. Против духовника се не може оштрије говорити него што је то чинио Хус, борећи се непрестано против њихове власти. (...) Хус је постао веома популаран. Народ је у великом броју хрлио на његове проповеди зато што је имао осећај да слуша говорника који му говори истину, а не додворава се владајућој класи. У свом одушевљењу Чеси су звали Хуса „петим еванђелистом“.“²

Због својих смелих проповеди и беспрекорног живота Хус је постао омиљен међу обичним светом али зато и омражен међу прашким свештеницима који су утицали на бискупа да ватреног проповедника подвргне анатеми. Хус се није обазирао на ову осуду, већ су његове проповеди постале још одсечније. Осврћући се на осуду Џона Виклифа и његовог учења, Хус је проповедао да су се „папе, тј. Петрови наследници претворили у целате и крвнике: верног хришћанина називају јеретиком и спаљују га“³.

Оно што би још било важно истаћи у вези Хуса јесте чињеница његовог веома оштрог иступања против индугенција (тј. опроштајница за грехе), које је папа Јован XXIII нудио свима који би учествовали у једном од крсташких ратова, и то читавих сто година пре Мартина Лутера. Његови говори су толико распалили масу која га је слушала, да је народ јавно исмејао и спалио папску булу о индугенцији а римске посланике који су је донели извргао руглу. Као последицу свих ових дешавања папа је тражио од краља Сигисмунда да оштро казни Хуса, који се потом за кратко повукао из јавног живота напустивши Праг. Будући да је желео да јавно, на свеопштем сабору Римокатоличке цркве докаже своју правоверност и библијску заснованост свога научавања, пристао је да оде на сабор у швајцарски град Констанцу, који је отпочео са радом 1414. године. Краљ Сигисмунд му је гарантовао без-

¹ Види у: Јевсевије Поповић, Општа црквена историја, том други, стр. 123.

² Валтер Ниг, Књига јеретика, стр. 313.

³ Исто, стр. 314.

бедност боравка у тој земљи као и повратак кући. Ипак, нажалост, црквени сабор чија су заседања трајала читаве три и по године, а током којег је испољена невиђена неморалност дела његових учесника¹, поред настојања за сређивањем дотада нагомиланих црквених проблема, осудио је учење Цона Виклифа а Јана Хуса позвао на покајање и одрицање од својих уверења. Валтер Ниг овако описује антагонизам који је владао између окупљених кардинала и ватреног чешког проповедника, као и опхођење сабора према Хусу пре него што је уопште и започео процес његовог саслушања:

„Између сабора и Хуса морало је доћи до оштрог сукоба. Супротност између лагодног живота припадника тог скупа и Хуса као моралног човека који је заступао истину била је исувише велика да би се избегла катастрофа на том сусрету. (...) У судару сабора и Хуса осећа се, страховитом јасноћом, како се небо затамњује и **силе подземља долазе на власт, омогућавајући победу бруталне снаге над хришћанском савешћу**. Сви аргументи који говоре у прилог томе да је Хуса према схватањима тог времена законито осудио сабор, на који се он позвао, **не могу пренебрегнути чињеницу да је „владар овог света“ водио скуп у Констанцу**. Његова моћ је навела колегијум кардинала да Хуса, који је живео повучено, изненада ухапси и баци у тамницу доминиканског манастира, која се налазила непосредно уз канализацију. Неколико месеци касније одведен је у затвор дворца Готлибен, где је током дана носио букагије на ногама, док је ноћу ланцима око руку био везан за зид. Тако су поступали према Хусу још пре него што су о његовом предмету уопште расправљали. **Од првог дана суочио се са изразитом мржњом, која је указивала на то да је против њега већ донета одлука.**“²

Након што су напослетку саслушали многобројним упадицама прекидани Хусов говор, као и његово одбацавање да се покори и одрекне свог „кривоверја“, учесници сабора су чешког проповедника лишили свештеничког чина а потом га предали властима ради извршења смртне казне. Саопштено му је да ће бити спаљен као јеретик, пошто је његова душа већ предата сотони. Јан Хус је предао свој дух Господу са песмом хвале на уснама, дана 6. јула 1415. године. Годину дана касније, осуђен од истог сабора, на исти начин је скончао свој живот и његов блиски сарадник Јероним Прашки. Пошто се Чешком пронео глас о Хусовом мучеништву, већ у септембру 1415. године на великом сабору у Прагу исказан је велики протест против његовог спаљивања. Чак 452 барона и велможа из целе Чешке и Моравске упутило је потписану декларацију у којој су поручили папи и његовим кардиналима – да ће им се убудуће покоравати само у оним одлукама које су у потпуности складне са Светим писмом.

1 „Тешка сенка надвила се над тим црквеним скупом, кроз који баш није много провејавао Свети Дух. Сабор је био друштвени догађај на коме су витешки турнири играли **једнако важну улогу као војске среброљубивих блудница**, које су се управо због сабора упутиле у Констанц. Та **обесхрабрујућа неморалност** онемогућила је од самог почетка било какву озбиљнију црквену реформу. У моралном глибу гушила се на самом зачетку и најмања воља за стварним побољшањем.“ В. Ниг, Књига Јеретика, стр. 315. Нагласак мој.

2 Исто, стр. 316-317. Нагласак мој.

Верску реформу коју је Хус започео покренут исправним разумевањем библијског учења (потакнут проповедањем Џона Виклифа), након његове смрти наставили су његови следбеници. Најзначајнија група међу њима назвала се „Моравском браћом“ и током наредних векова деловала широм Чешке, Моравске и Пољске, трпећи прогонства како од Римокатоличке тако и од новоосноване, од Рима признате, Чешке државне цркве.¹

Једна од најпознатијих личности која је припадала цркви Моравске браће био је, у свету педагогије веома познати, Јан Амос Коменски (рођен 1592. године).

ХРИСТОВА ЦРКВА ПОСЛЕ XVI ВЕКА

У претходном делу овог поглавља уочили смо непоколебљиву истину о томе да је права Црква Исуса Христа постојала у свим вековима од њеног настанка – и поред великих страдања и прогонстава њених припадника од стране неверујућих људи. Уочили смо, дакле, чињеницу коју ћемо потврдити и у наставку – а то је да је права Црква одувек била прогањана и да се никада није преобразила у прогонитеља других. Ипак, током управо сагледане историје, паралелно са постојањем истините и правоверне Христове Цркве, егзистирале су и државне институције на истоку и западу које су себе називале „Црквом“, а које су и у доктринарном и моралном смислу далеко отпале од изворног апостолског хришћанства. Али, и поред њиховог великог утицаја на безбожне масе које су чиниле главнину њиховог чланства (држећи их на тај начин у вековном мраку духовне непросвећености), еванђеоске заједнице Божијих изабраника су постојале и деловале – дајући одсјај светлости Христовог присуства на земљи. Свршетак средњег века у Европи обележавала је мухамеданска доминација над делом православног истока (укључујући и васељенску патријаршију), а на западу велика разочараност народа (а поготову учених појединаца) системом који је постојао у Римокатоличкој цркви.

Многи су увиђали да је разлика између тренутног стања хришћанства и оног првовековног толико велика као и разлика између „ђубрета и злата“.² Свештеници, бискупи и надбискупи најчешће су до својих положаја долазили уз помоћ новца, а папе су своју столицу браниле интригама, убиствима и тровањем противника.³ За време веома безбожног и неморалног папе Родерига Борџије (Александра VI)⁴, против оваквог стања у врху цркве подигао

1 Та новооснована Чешка државна црква задржала је многа спољашња и унутрашња обележја римокатолицизма, са том разликом да се причест верника (за разлику од римокатолика) вршила под оба вида, тј. и хлебом и вином. До овакве измене у богослужењу дошло је под снажним утицајем Хусовог проповедања о правоваљаности једино оваквог начина причешћивања.

2 Види у: Овен Чедвик, Историја реформације, Добра вест, Нови Сад 1986. год. стр. 15.

3 Види на истом месту.

4 Родерико Борџија који је добио име Александар VI (1492. - 1503. год.), дошао је на папски престо уз помоћ подмићивања кардинала. Пре него што је постао папа (дакле још док је био кардинал) живео је у ванбрачној вези са римском госпођом Vanozzom dei Catanei, а касније

се доминикански фратар Савонарола – који је, нажалост, убрзо спаљен на ломачи. Ево како гласи историјски извештај о његовом страдању:

„Кад је француски краљ Шарл VIII пролазио кроз Фиренцу 1494, Савонарола га је преклињао да сазове екуменски концил у Риму и свргне папу Александра VI. Француским освајачима било је корисније да папа остане на свом престолу. Савонарола, пун духовне и пророчке снаге, наговорио је грађане Фиренце да прогласе Христа краљем, нападао раскош, симонију, папску курију, пркосећи папској суспензији па затим екскомуникацији, слао молбе европским владарима да сазову реформаторски концил, да би на крају, напуштен од фирентинске светине, био спаљен на тргу пред Сињоријом 23. маја 1498. Његов захтев за реформу је био средњевековни, изречен на стари начин, на тренутак тријумфалан на стари начин, па угушен на стари начин.“¹

Поред јавног неморала који је владао посебно међу високим црквеним великодостојницима који су требали да живе у целибату, у народу је владало велико духовно мрачњаство и сујеверје. Жене оптужене да су вештице спаљиване су на сваком кораку, а народ је заједно са свештеницима сакупљао тзв. свете реликвије за које је сматрао да припадају преминулим светитељима и стога поседују посебну моћ чудотворења. Због своје бахатости и све већег трошења новца, папе су осмишљавале нове начине како да дођу до финансијских средстава. Неки од њих су били и нови порези намењени римокатоличким европским државама. Владари Француске, Немачке и других држава нису били одушевљени оваквим „пљачкањем“ својих земаља од стране Рима, те се у њима све више јављало незадовољство и жеља за независношћу од римског утицаја. Један од значајних људи из периода пре и са почетка реформације био је хуманиста Еразмо Ротердамски. Његова дела су умногоме утицала на слабљење ауторитативности свештенства у очима обичног света а посебно интелектуалаца:

„Као сатиричар, збијао је шалу, понекад благо, понекад оштро, са свим професијама или друштвеним слојевима у држави. Својим врцавим подсмехом подбадао је и прогањао краљеве, трговце, војнике, занатлије, учењаке. **Од свих мета, своје најубитачније стрелице управио је против неправди које је чинила Црква.** (...) И образовани свет је гунђао против свега тога у вези свештенства, на рачун редовника и жупника, о покварености и подмитљивости, празноверју народа и идолопоклоничким обредима. Еразмо је изразио, и то бриљантно, оно што су други једва изговарали; и учена Европа се смејала. Краљеви и бискупи, учењаци и трговци, сви који су се сматрали образованима, клицали су му прво са весељем, а затим са озбиљним одобравањем. До 1517. године постао је делом друштвене ствар-

са њеном кћерком Rosom са којом је имао петоро деце. На дан свога постављења на место папе, прогласио је свога сина веома сумњиве моралности за надбискупа Валенсије. Јавно је живео у инцесту са своје две сестре и сопственом кћерком Lukrecijom са којом је имао и дете. Две године пре своје смрти, предводио је у Ватикану такву сексуалну оргију која је због своје бестидности ушла у анале светске историје. Види у: Ralph Woodrow, Babilonska misterijska religija, str. 97.

¹ Овен Чедвик, Историја реформације, стр. 17.

ности. Не толико у Италији, колико у Француској, Енглеској, Шпанији и Немачкој, нова ученост и Еразмова критика Цркве ишли су руку под руку. **Више од било које личности, он је у Европи унизио углед папа и свештеника, редовника и фратара и** (поврх свега) **теолога.**¹

Дакле, световно окружење у коме су деловали и били прогањани свети-оници Христове истине (названи павликијанима, богумилима, катарима, патаренима, албигензима, валденжанима, лолардима, моравском браћом (хуситима) и ко зна каквим све не именима) било је управо окружење најцрњег сатанског мрачњаштва. Захваљујући њиховој верности и разношењу радосне вести о спасењу, из овакве мрачне средине на дан Христове светлости излазиле су на хиљаде људи – бивајући спасене за вечност. Свети Дух је, упркос снажној ђаволској опозицији, снажно покретао вернике да сведоче о Спаситељу, тако да су се у многим покрајинама оснивале локалне заједнице верника које нису припадале званичним државним религијским институцијама. Тако, паралелно са постојањем и деловањем валденжана и осталих независних хришћанских заједница широм Европе, појавиле су се групе верника које су, захваљујући својој верности Библији и покоравану Христу у свему, почеле да практикују поновно крштавање оних особа које су поверовале у Господа и потпуно њему предале свој живот. Наиме, до тада је постојала древна пракса званичне римске цркве (а коју касније нису укинули реформатори Лутер, Цвингли и Калвин) да се сви људи крсте одмах након рођења – као бебе. Следећи еванђелско учење, ове заједнице су одбацивале крштење беба као библијски неутемељено и погрешно – због чега су од њихових противника назване анабаптистичким.² Анабаптистичке цркве, односно њихови обраћеници одмах су на себе изазвали гнев многих, јер је поновно крштење једанпут већ „крштене“ особе сматрано јако великим грехом. Овај гнев римокатолика као и реформатора, анабаптисти су на себе навукли посебно због испада једне групе верских фанатика у граду Минстеру – који су се позивали на анабаптизам. Њихово изгредничко понашање допринело је стварању веома лоше пропаганде о њима. Међутим, истина је била да су заједнице анабаптиста биле сачињене од нановорођених људи који су становништву око себе пружали максимално позитиван пример хришћанског живота и владања. Њихова начела веровања и живљења подразумевала су ранохришћанску простодушност, као и веома неговано хришћанско јединство у Светом Духу. Ево шта о принципима по којима су се управљали анабаптисти казује историчар Alan Thomson:

„Од самога су почетка била јасна три њихова основна начела, која је један од њихових повјесничара назвао „анабаптистичком визијом“:

- (а) кршћански живот као братство,
- (б) голема важност покорности Христу,
- (ц) одвајање од свијета.

1 Исто, стр. 24-25. Нагласак мој.

2 Појам „анабаптиста“ означава особе које су заступале обавезу „поновног крштавања“ оних који су „крштени“ као бебе, сматрајући крштење беба погрешним и неважећим. Сама реч „анабаптиста“ састоји се од две речи: „ана“ што значи: „поново“ и „баптизо“ што значи: „крстити“ односно „уронити“.

Видимо да у тој вјероисповиједи има врло мало теологије. Тако је морало бити. Анабаптисти су кршћански живот схваћали врло једноставно и практично. Читава кршћанска вјера и живот садржани су у Исусовом позиву: „Слиједи ме“.¹

Анабаптистичке црквене заједнице су се шириле по територији већег дела Европе, а најбројнији су били у Швајцарској, Немачкој, Холандији, Енглеској и Моравској. У овој последњој били су познати као хутеритска браћа, по имену једног од њихових првих и најутицајнијих старешина, Јакова Хутера – који је због своје вере страдао 1536. године. Били су познати као вредни и поштени радници, а њихови производи и услуге надалеко цењени:

„Тежак рад, пажљива израда, скроман живот и ограничена потрошња значили су богатство. У мирним временима између 1564. и 1619. године моравски хутерити дошли су на добар глас, јер су израђивали најбољу робу по нижој цени него на другим местима. Били су чувени лекари, часовничари, преписивачи, ножари, резбари намештаја и изнад свега израђивачи мајолике. (...) Њихов чувени лекар, Sobl, био је позван да се брине о цару Рудолфу II.“²

Са друге стране, анабаптистички покрет у Холандији вођен Господом посебно је напредовао кроз обраћеног римокатоличког свештеника Мена Симонса. Наиме, у својој аутобиографији Симонс је изнео податке да, иако постављен за свештеника у својој 24. години живота, до свог обраћења Свето писмо није ни узео у руке, а камо ли га читао – бојећи се да не буде заведен на какву лажну науку. Попут других свештеника и Мено је проводио своје време одавајући се пићу и другим бескорисним задовољствима, а кад год би се споменуло Свето писмо, није знао друго него да збија шале о њему. Историчар Broadbent је у својој књизи цитирао неке наводе из Симонсове аутобиографије, која описује начин његовог спознања светописамске истине о томе да припада лажном црквеном систему који се базира на људским предањима а не на Божијој Речи. То пресведочење је дошло у току првог ишчитавања страница Новог завета:

„Конечно сам одлучио прочитати точно једном Нови завет. **Нисам још био далеко зашао у читање, а већ сам постао свјестан да смо били преварени...** кроз милост Господинову напредовао сам дан на дан у упознавању Светог Писма, па су ме неки, иако погрешно, називали ‘евангелистичким проповедником’. (...) Никада у цијелом свом животу нисам био чуо за браћу, али се је послѣ десио да су једном богобојазном, побожном хероју по имену Sicke Snyder одрубиле главу у Leeuwaldenu, зато што је обновио своје крштење. То је звучало необично у мојим ушима да се говори о неком другом крштењу. Темељито сам испитао Свето Писмо и озбиљно размислио о томе, **али нисам могао наћи података о крштењу дјецe.** Кад сам то запазио, разговарао сам о томе са својим пастором и послѣје

1 Alan Thomson, Crkvena povijest 3, Dobra vest, Novi Sad 1986. str. 40.

2 Овен Чедвик, Историја реформације, стр. 141.

многoг расправљања **довео сам га тако далеко да је морао признати да крштење дјеце нема подлоге у Светом Писму.**¹

Након спознања Божије истине не само по питању крштења већ и других библијских учења, Симонс није могао да учини ништа друго већ да се потпуно посвети њеном проповедању. Након готово две деценије непрекидног бивања у Господњој служби за објављивање Његове Речи, Симонс је понизног и скрушеног срца писао о својим правим намерама које су га нагониле да истрајно проповеда, као и последицама које су дошле као резултат његових мисионарских активности:

„Онај који ме је купио... и позвао ме у службу, Он ме познаје и њему је познато да ја не тражим ни новаца ни добара, ни уживања ни удобности на земљи, већ једино славу свога Господа, спасење своје и многих других. Због чега сам морао трпјети заједно са њежном женом и малим дјететом толике силне опасности, притиске, жалости, биједи и прогонства, сад већ има томе 18 година, тако да сам приморан живјети у сиромаштву и сталној бојазни и опасности за свој живот. Да, док проповједници (мисли се углавном на римокатоличке свештенике; прим. И. С.) леже на меканим креветима и јастуцима, ми се морамо потајно увлачити у скровите заутке. Док они јавно уживају у вјенчањима са свиралама, бубњевима и флаутама, ми се морамо огледавати кад год залаје пас из страха да можда долазе они који нас желе ухватити. Док њих сватко поздравља као докторе и учитеље, **ми морамо трпјети да нас називају анабаптистима, назови-учитељима, варалицама и кривовјерцима, а поздрављају нас у име ђавола.** И коначно, мјесто да смо награђени за своју службу попут њих с високим плаћама и одмором, **наша награда и наш дио од њих је огањ, мач, смрт.**“²

Страдања и смрт су пратили и друге анабаптисте (односно баптисте) широм Европе. Њих су прогонили како римокатолици, тако и реформатори и њихови каснији наследници. Урлих Цвингли, чијој се погибији у рату Лутер обрадовао – јер га је сматрао јеретиком, који је држао Цирих под својом верском управом, осудио је на смрт дављењем у води све оне који су практиковали поновно крштавање. Широм Европе, римокатолици и протестанти предавали су на муке и смртне казне проповеднике анабаптизма, као и оне који су се на основу њихових проповеди крстили. Многи од њих су бацани у реке и удављени, други су спаљивани на ломачама а трећима су одрубљиване главе. Ево само кратког приказа страдања Христових верника за време периода реформације:

„Zwingli је сумњао у правоваљаност крштавања дјеце, те је рекао: „Ништа ми не задаје толико жалости као кад морам крстити дјецу, јер знам да тако не би требао чинити“. Ипак је пристао на смрт анабаптисте Felixa Mantza, који је тиме постао први ‘протестантски’ мученик, јер је удављен у ријечи Limmat у Zurichu од тамошњих протестаната 5. сижечња 1527. године. (...) Dr. Balthazar Hubmaier, чије је гесло било ‘истина је бесмртна’, био је спаљен на

1 Broadbent, str. 187, naglasak мој.

2 Наведено дело, стр. 193. Нагласак мој.

ломачи 1528. године, гдје га је све до краја охрабривала његова одана жена. Задње су му ријечи биле: „О Исусе, Исусе!“. Неколико дана касније жену су му бацили у рукавац Дунава крај Беча с каменом око врата. **Многи су анабаптисти били мучени, убијани и протјеривани широм Европе, све до Карпата.** Само је у Фризији (Низоземска) од 1535-1546. године било **погубљено преко 30.000 анабаптиста, односно баптиста, од протестаната и од католика.**

„Са сигурношћу се може рећи“, рекао је повјесничар dr. Rufus Jones, „**да ни један други покрет за духовну слободу у повјести Цркве није доживио тако страшно мучеништво.**“

Прогонства баптиста се шире континентом Европе и Енглеском. (...) Баптисте су прогањали због њихових уверења посвуда државне и црквене власти у Европи и Америци. Прогоњени у Европи, тражили су уточиште на другој страни Атлантика, гдје такођер нису избјегли прогонству. На њима су се испуниле ријечи апостола Павла Тимотеју: „А и сви који хоће живјети побожно у Крсту Исусу, бит ће прогоњени.“ (2. Тимотеју 3, 12).¹

Наравно, у овом периоду, као и касније, нису само анабаптисти били прогањани од стране званичних власти. Веома познат у историји јесте и догађај покоља француских калвиниста – хугенота, који се одиграо у ноћи, на дан светог Вартоломеја 1572. године. Том приликом је у Паризу од стране римокатолика било побијено више десетина хиљада верника свих животних узраста укључујући и сасвим малу децу. Ипак, ово није био и једини злочин над некатолицима у Француској. Слична угњетавања и озбиљни прогони које су пратила бројна убиства, само нешто слабијег интензитета него током Вартоломејске ноћи, дешавале су се и пре и после овог масакра.

Уопштено говорећи, све групације верника различитих назива, које су стајале на путу Римокатоличкој или пак протестантским црквама у којима је остало још много тога из старог традиционализма и које су водили Духом Светим непрепорођени људи, биле су прогањане уз најразличитију тортуру и уморства њихових чланова. Управо из овог разлога, многе породице еванђеоских верника осетиле су потребу за променом средине која их је угњетавала и отисну се у непознате крајеве света – тражећи какав-такав мир и духовни спокој. Прогонства у Европи кључно су утицала на покретање еванђеоских верника на пут преко океана, на северноамерички континент, као и на територију царске Русије. Као што ћемо се уверити у даљем прегледу историјских догађаја, прогонство Христове Цркве у појединим областима допринело је пресељењу верника из своје земље у друге регионе, као и евангелизирању многих милиона људи за које је Господ пролио своју крв.

Поред веома значајног премештања великог броја еванђеоских хришћана на територију Северне Америке током XVI столећа, због чега је тај светски регион доживео касније велике благослове, за наше проучавање је много занимљивије пресељење прогоњених појединаца као и читавих локалних хришћанских заједница из централне Европе на територију Русије, где је ве-

¹ Dr. Josip Horak, Baptisti, Povijest i načela vjerovanja; Duhovna stvarnost, Zagreb, 1989. године, стр. 12-13, naglasak moj.

ковима до тада доминирала Православна црква. Поред запажене чињенице коју смо истакли у ранијем тексту, а то је податак да су у Русији вековима деловале и богумилске заједнице (које су се тамо нашле због прогона које су доживљавале на Балканском полуострву), у XVIII столећу су у ову пространу земљу, и то на позив самога двора, стигли и еванђеоски хришћани из Европе. Наиме, на позив царице Катарине II током 1788. године, у Русију се из Европе преселило 288 породица менонита (анабаптиста, односно баптиста), што је износило око 1500 особа. Њима је била додељена земља у новоосвојеним подручјима, те су били насељени у покрајини Јекатаринослава у пределу Хозрице – уз истоимену реку. Њима су се придружиле и друге придошлице из Европе, које су, као и они, доживљавале прогонства због своје вере. Међу њима је било још баптиста, као и пијетиста из крила Лутеранске цркве. Досељеници су током година бављења земљорадњом напредовали у материјалном смислу и оформили многа села – која су могла да послуже као пример уређености:

„То су били почеци колонизације која се све више ширила. Временом насеобине су се прошириле по читавом југу Русије, све до Крима, нарочито у доњем току Волге, па све до Кавказа, а затим и даље напријед у Сибир све до Туркестана и чак до границе Кине. Колонисти се нису стопили с околним пучанством и задржали су свој језик, вјероисповиједање и обичаје, сачињавајући компактне цјелине разасуте попут отока у мору православних Славена и других народа огромног царства.“¹

Руска влада је гарантовала верску слободу менонитима и другим придошлицама из Европе – који нису били по националности Руси, већ Холанђани, Немци и припадници других народа. Међутим, овим верницима је било стриктно забрањено ширење своје вере међу православнима. Нановорођени Европљани су се придржавали овог ограничења – знајући да од тога зависи и њихова слобода вероисповедања. Међутим, они су се истрајно молили да Реч Божија просветли и руски народ који углавном није поседовао никакво знање о еванђељу Исуса Христа. Светлост еванђеља, која је светлела на тамном месту, није могла да се сакрије. На имањима неких од имућнијих породица еванђеоских хришћана били су запошљени радници руске националности. Непосредан контакт са верницима као и присуствовање њиховим молитвама и фамилијарним окупљањима на којима се прослављао Господ, није могао а да не утиче на домаће становништво. Са друге стране, убрзо након оснивања Британског и иностраног библијског друштва у Енглеској 1804. године (од стране проповедника Томаса Чарлса Бела) истородно друштво је основано и у Русији 1812. године уз помоћ цара Александра I. Пошто се Библијско друштво раширило у многе крајеве, почело је са снабдевањем локалног становништва примерцима Светог писма на језицима народа који су живели широм тог пространог царства. Глад и жеђ за Божијом Речју била је огромна, тако да су многи људи почели искрено да верују оном што су читали:

„Читање Светог Писма било је тим Русима сасвим необично откривење и извор велике снаге. **Увидјели су да их је тај религиозни систем,**

¹ Broadbent, str. 311.

у којем су одгојени, држао у незнању о Богу и о спасењу које је у Христу. Покајање од свих гријеха, којих је код њих било много, било је потпуно и без резерве. Њихово прихваћање Христа за Спаситеља и Господара било је у пунини вјере и љубави. **Увидјевши темељито неслагање Руске цркве и научавања Светог Писма, оставили су ту цркву и прихватили се Светог Писма до крајње границе свог схваћања.**¹

Наравно, обраћење Руса на изворно новозаветно хришћанство које се темељило искључиво на еванђељу односно Библији, није могло да прође без противљења. Као највећи противник овој појави показао се Свети синод Руске православне цркве, који је од тога доба настојао да свим силама спречи даље напредовање еванђеља. И док су баптисти и други еванђеоски хришћани пореклом из Европе поштовали законске одредбе о неширењу свога учења међу Русима (ради заштите свог сопственог права на слободна црквена окупљања), домаћем становништву нико није гарантовао слободу другачијег верског испољавања сем православног. Обраћени Руси нису скривали своје одушевљење због новопронађене истине еванђеља о спасењу у Исусу Христу, те су неуморно проповедали и око себе окупљали групе новообраћеника. Ове групе, а касније и организоване цркве еванђеоских хришћана руске националности православни су подругљиво назвали именом „штундристи“ – према речи којом су немачки досељеници називали своје црквене заједнице. Овакав назив изазивао је поругу и јасно стављао до знања народу да су њихови припадници „издали своју веру“ и прихватили нешто туђе. Ипак, за време Александра I који се и сам упознао са Светим писмом преко високих представника еванђеоских цркава и друштава из иностранства, растурање Библија међу народом је константно напредовало. Током тог периода, као и оног каснијег за време Александра II, еванђеље је напредовало међу свим класама друштва, па и међу аристократијом. Тако је, на пример, преко *Lorda Radocka*, који је кренуо из Енглеске 1866. године, еванђеље стигло и међу петроградско племство од којих су се неки обратили и почели да одржавају редовне састанке читања и тумачења Светог писма. На тим састанцима заједно су седели људи који су раније живели миљама далеко, како по просторној удаљености – тако и према своме пореклу, култури и образовању. Уз богате новообраћене племиће седели су неуки и прости сељаци – повезани међусобно својом вером и Христовом љубављу. Међу утицајним људима који су прихватили веру у Христа био је и богати земљопоседник, пуковник Василиј Александрович Пашков. О његовој ревности за Господа и ширењу еванђеља историја је између осталог забележила и следеће:

„Тај је плесну дворану своје палаче ставио на располагање за састанке, сам је навијештао Еванђеље посвуда, у затворима и у болницама, као и у кућама и у заједницама. Користио је своје велико богатство за распарчавање Светог Писма, издајући трактате и књиге, помажући сиромашне и унапређујући краљевство Христово на све могуће начине. Пашкову су 1880. забранили одржавање састанака у његовој властитој кући. Кад је ипак на-

¹ Broadbent, str. 318, naglasak moj.

ставио с одржавањем састанака, био је прогнан, захваљујући утицају Светог Сабора, најпре из Петрограда, а последије из Русије уопће, а велики дио његова иметка био је заплијењен.¹

Ипак, прогонства која су доживљавали еванђеоски хришћани у овом периоду била су знатно блажа од оних која ће тек уследити. Наиме, након убиства цара Александра II 1882. године, власт у Русији су преузели противници реформи које је спроводио покојни владар. Каснији владари Русије заузели су потпуно другачији државнички став, и свесрдно потпомогнути Светим синодом РПЦ решили да се обрачунају са свим елементима у друштву који нису ишли на руку испуњавању идеала „свете Русије“. Под удар су дошли Јевреји као нација за коју се веровало да спроводи светску заверу служећи сотони², као и еванђеоске цркве које су веровале и проповедале различито од званичне религије:

„Те разне цркве нашле су у Побједоносцеву, поглавару светог Сабора, свог огорченог и упорног непријатеља. Пало им је у дио да трпе затварање, глобе и прогонства, **док су свећеници подјаривали народ да напада вјернике** и злоставља их и разрушава њихове домове и разграби њихова имања. Заједнице су им биле забрањиване, а када би их нашли да се сакупљају тајно и читају Свето Писмо, насилно би прекидали такве састанке уз хапшење и кажњавање присутних. Све већи број, углавном старјешина и вођа у црквама, прогнан је у Сибир и на Кавказ.“³

Међутим, и поред прогонстава, еванђеоски верници су и даље живели и деловали знајући да је и њихов Господ страдао од својих прогонитеља – све до своје смрти на крсту. Њихови прогони и расејања само су доприносили да и многи други људи, у удаљеним просторствима чују еванђеље и буду спасени за вечност кроз веру у Христа.

Еванђеоски верници су и данас бројни у Русији, и поред проживљавања веома бруталног односа комуниста према њима и осталим религиозним групама током вишедеценијског периода током прошлог века. Њихове заједнице броје на стотине хиљада крштених и сачињавају еванђеоске деноминације различитих назива, а које се у својим вероисповедањима слажу у свим главним тачкама библијске вере.

Пре него што пређемо на завршни део овога поглавља у коме ћемо сагледати раширеност еванђеоског хришћанства (односно истините Цркве Христове) у савременом свету, као и њихову ревност за испуњењем Господњег налога о проповедању еванђеља међу свим народима, желим да споменем и један од малобројних познатих светлих примера у историји васељенског Православља. Као што је познато, Православље у целини није никада доживело нешто што би могло да се назове „реформацијом“ од старина устављене вере, ритуала и обичаја. Западна црква је прошла кроз реформацију у XVI веку, под утицајем Лутера, Цвинглија и Калвина, на основу чега је

1 Исто, стр. 320-321.

2 О прогону Јевреја у царској Русији видети детаљније у поглављу: „Други Христов долазак и васкрсење мртвих“.

3 Исто, стр. 322. Нагласак мој.

дошло до оснивања неких нових огранака светског хришћанства. Очигледно је да током историје на православном истоку никада до сада није дошло до такве духовне климе која би допринела реформацији „Источне цркве“. Но, то не значи да није било баш ниједног покушаја у том правцу. Најзначајнија личност у историји васељенског Православља, која је покушала да спроведе реформу, током векова у много чему заблуделе цркве, био је патријарх Кирил Лукарски.

Неуспели покушај реформације православног хришћанства

Кирил Лукарски, познат као један од најученијих људи у Источној цркви онога времена, студирао је у Венецији као и на универзитету у Падови. Одлично је познавао италијански и латински језик, а радио је и као полемичар и предавач у Пољској. За то време упознао се не само са западном културом већ и са плодовима протестантске реформације која се одвијала баш у његово време. Највише је контактирао са калвинистима, чију је веру, упоређујући са науком Светог писма – сматрао најисправнијом. Из тог разлога је, након свога избора најпре за патријарха Александрије (1602. год.) а потом и за васељенског патријарха цариградског (1621. год.), своје најнадареније свештенике слао на школовање у западну Европу – на Оксфорд, Хелмштет и Женеву, надајући се да ће тиме отпочети неопходну реформацију Источне цркве. Још док је био за катедром александријског патријарха, Лукарски је пажљиво упоређивао веровања римокатолицизма, Православља и реформиране калвинистичке цркве, са науком која произилази из Светог писма. Установио је да је учење реформатора о Христовој вери много исправније него учење традиционалног хришћанства, те да се у веровање ових последњих надодало много тога што се није у почетку подразумевало. Патријарх Кирил је, након пресведочења у истинитост овог открића, одлучио да одбаци све оно што није било изворно новозаветно (поштовање и молитве светитељима, иконопоштовање, веровање у трансупстанцијацију итд.).¹ Говорио је да не може више да слуша казивања оних који тврде да људско предање (тзв. свето предање) има исту вредност као Свето писмо:

„Сметало му је отворено обраћање свецима у литургији. Преко холандског амбасадора дао је да се у Женеви штампа *Исповест вере* која је језиком подсећала на Калвина и навела протестанте да кличу због слагања између своје и Православне цркве. Проповедао је да је Црква подређена Светом писму и да може да погрешити; предодређеност на живот без обзира на добра дела; оправдање вером; два сакраманта Еванђеља; и реформисано учење о еухаристији.“²

И, док се протестантска Европа радовала чињеници да васељенски патријарх Православне цркве исповеда веру идентичну њиховој³, римокатоли-

1 Види у: Broadbent, str. 316.

2 Овен Чедвик, Историја реформације, стр. 259. Нагласак аутора.

3 Кирил Лукарски је објавио штампану верзију *Исповедања вере* најпре на латинском језику 1629. године, а потом и на грчком 1633. год.

ци су били запрепашћени. Језуитски ред је хитно предузео кораке на дискредитацији цариградског патријарха како код званичних црквених органа тако и пред самим турским султаном. Након оптужбе за велеиздају, а после свога петог по реду збацивања са патријаршијског трона, Кирил Лукарски је убијен од стране Турака 1638. године, а потом бачен у море.¹

Иако Православна црква није реаговала на учење патријарха Кирила за време његовог живота, као и на његову калвинистичку „Исповест вере“, то је учинила после његовог страдања. Наиме, сабори одржани у Цариграду 1638., 1641., 1672. и 1691. године, сабор у Кијеву 1640., у Јаси 1642., и у Јерусалиму 1672. оштро су осудили његово учење и прогласили непостојање разлога за било каквом реформацијом православне вере. Неки од главних противника Кириловог учења након његове смрти били су митрополит Кијевски Петар Могила (1633. - 1647.) као и патријарх Јерусалимски Доситеј (1672. - 1707.), који су, сваки за себе, саставили исповедање вере Православне цркве у којима су осудили све неправославне тезе из *Исповедања* које је заступао бивши васељенски патријарх. Ова два исповедања вере, Могилино и Доситејево, прихватили су и малочас поменути православни сабори, потврђујући њихову правоверност и прихватљивост за све Православне цркве.

Распрострањеност праве Христове Цркве и њене активности на почетку XXI столећа

Према учењу Господа Исуса Христа које датира готово две хиљаде година уназад, последње време пред Његов други долазак карактерисаће два веома битна догађаја. Један је велики отпад од изворног библијског учења које ће заступати такозване хришћанске цркве, а други је постојање релативно (упоређујући са свеукупном светском популацијом) малог броја Христових верника окупљених у истоименим заједницама који ће и даље ревно носити сведочанство истините вере о своме Господу. Христос је наиме рекао:

„Него, кад Син човечји дође, хоће ли наћи веру на земљи?“²

Као и:

„И проповедаће се ово еванђеље о царству по свему свету за сведочанство свима народима, и тада ће доћи крај.“³

Иако су на први поглед ове Христове изјаве противречне, јер прва као да подразумева потпуни нестанак Исусове науке на крају света, друга пак даје наду наговештавајући постојање „малог стада“ (Лк. 12:32), које ће ипак одолети свим искушењима и довршити дело евангелизирања света на које их је Господ Христос послао (Мт. 28:19-20).

Ширење еванђеоског хришћанства у одређеним областима света уопштено смо описали раније у овом поглављу. Свети Дух је одувек суверено деловао на различитим континентима током протеклих векова. На самом почетку, Христова Црква, коју у овом поглављу називамо Црквом еванђео-

1 Види у: Јевсевије Поповић, Општа црквена историја, том други, стр. 274.

2 Ев. по Луки 18:86.

3 Ев. по Матеју 24:14.

ских хришћана, ширила се најбрже европским континентом али и Блиским и Средњим истоком као и северном Африком. Данас је Европа континент на којем живи највероватније најмањи проценат еванђеоских нановорођених верника – у односу на целокупан број становника. Најбројније цркве еванђеоских верника у Европи данас су на територији Велике Британије, Румуније, Украјине и других земаља бившег Совјетског Савеза. По броју еванђеоских хришћана, потом следи Северна Америка, а значајан пораст чланства бележе цркве у Јужној Америци и Африци. Оно што је најзанимљивије јесте чињеница да највеће придодавање чланства бележе еванђеоске цркве у још увек комунистичкој држави Кини, у којој према последњим озбиљним проценама постоји преко 60 милиона припадника кућних црквених заједница.¹

Највећи замах у евангелизацији необраћеног света еванђеоске цркве су предузеле у последњих сто година, када су организована многа мисионарска удружења. Њихов задатак је објављивање Христовог еванђеља што већем броју земаљског становништва. Највећи број тих удружења отпочео је свој рад веома скромно. Међутим, како је време одмицало, све већи број хришћана се прикључио том раду и допринео да се са локала мисијски подухвати прошире на читаву државу – па и далеко ван њених граница.

Прво од неколико највећих мисијских удружења еванђеоских верника у свету, које ћу поменути, јесте Међународно друштво Гидеонита (*The Gideons International*). Ово удружење је основано 1899. године и током нешто више од сто година од својих скромних почетака, његови чланови су успели да финансирају, пласирају и бесплатно поделе преко 1,3 милијарде Светих писама (или Нових завета) у 180 земаља света у којима делују.

Такође, удружење под називом *Every home for Christ* делује већ пуних 60 година (основано 1946. год.) у великом броју држава света. Током свога деловања оно је, следећи принцип евангелизације „од куће до куће“, поделило преко две милијарде и двеста милиона хришћанских трактата и брошура, на основу којих је установљено више од сто хиљада локалних цркава и кућних група. Свакога дана се на адресе локалних огранака овог удружења широм света, а као последица дељења трактата и брошура са контакт адресом, јави преко 17000 особа које су заинтересоване да добију Свето писмо и друге штампане, аудио и видео материјале са хришћанском поруком.

Друштво *Campus crusade for Christ*, које је основано 1951. године и делује у 196 земаља у свету такође је веома успешно у евангелизацији. Само један од њихових бројних трактата, којег је саставио оснивач удружења др Вилијам (Бил) Брајт, под називом „Да ли си чуо за четири духовна закона“, штампан је и подељен на многим језицима света у преко две и по милијарде примерака. Исто тако, у потпуности финансиран од стране ове мисијске организације, крајем седамдесетих година прошлога века снимљен је филм *Исус* који је потукао све рекорде гледаности. Овај филм који је, према подацима којима удружење располаже, последњих деценија гледало 4,6

¹ Податак наведен према књизи: *Nebeski čovjek, Čudnovata istinita priča kineskog kršćanina brata Yuna kao što je zapisao Paul Hattaway, Kraljevstvo i Put života*, Zagreb 2005. год.

милијарди људи из 236 народа, снимљен је на основу еванђеља по Луки. Он потпуно верно преноси велики број детаља из Христовог живота као и основну поруку о спасењу кроз веру у Спаситеља.¹ На основу гледања овог филма велики број људи широм света донео је одлуку о следбеништву Исуса Христа и припадништву некој од еванђеоских црквених деноминација.

Евангелизационо удружење др Билија Грејема (*Billy Graham Evangelistic Association*) представља још једну од веома познатих организација које доприносе испуњењу заповести Божијег Сина за проповедањем еванђеља сваком створењу под небом. Током свог вишедеценијског деловања (преко педесет година) ово удружење је организовало велики број јавних евангелизација широм света пред огромном публиком, а неке од њих које су пренесене преко сателита могли су да посматрају милиони људи са свих континената. Ово удружење је организовало и радио и телевизијске програме које путем предајника могу да прате и становници земаља у којима су ограничене људске и верске слободе, попут Северне Кореје, Кине и многих исламских држава. Телевизијске као и радио програме овог удружења могу да прате и становници Аустралије, Европе, Африке, већег дела Азије као и Јужне и Централне Америке. Посебна покривеност филмовима са хришћанским садржајем, који могу да се прате преко сателита, обезбеђена је за исламске државе Блиског и Средњег истока као и севера Африке (Турска, Египат, Саудијска Арабија, Ирак, Иран, Сирија, Либан, Јордан и друге).²

Уз помоћ ових удружења, као и хиљада других скромнијих по опсегу свога деловања, цркве еванђеоских хришћана свакога дана досежу еванђељем на стотине хиљада породица – које добијају прилику да поверују у Христа и буду спасене за вечност. Овакав благослов благодатног присуства Божијег Духа који обитава у црквама нановорођених, доживљава и Србија у којој живи и делује више хиљада еванђеоских верника настањених у многим градовима и селима наше земље, а нарочито у Војводини.

Као и свуда у свету, еванђеоски хришћани у Србији међусобно сарађују у настојању да што већи број људи различитих националности чује радосну вест о спасењу које се налази у Исусу Христу Спаситељу, као и да путем различитих хуманитарних акција помогну људима у потреби. У последњих неколико деценија, а посебно након демократизације друштва и увођења вишепартијског система којег је пратила и већа слобода изражавања и деловања, и еванђеоске цркве у Србији су отпочеле обимнију акцију евангелизације становништва. Тако је почетком деведесетих година прошлог века основано више мисионарских друштава као и издавачких кућа које штампају литературу како за потребе верника, тако и потребе саопштавања основне библијске поруке осталом становништву.³ У поменутом периоду, пу-

1 Наведено према подацима из књиге Била Брајта: „Прва љубав: Обнови своју љубав према Богу“, стр. 110. У издању друштва Нови живот, Београд 2003. године.

2 Наведено према часопису: *Decision, special issue, the worldwide ministry of the BGEA today, page 8-9, October 2006*; који издаје *Billy Graham Evangelistic Association*.

3 Наравно, неке од издавачких кућа еванђеоских хришћана у Србији постојале су и у ранијем периоду током више деценија, и за све то време вршиле богоугодну службу проповедања Христовог еванђеља неспасенима као и духовног утврђивања верних особа.

тем еванђеоског издаваштва, штампано је а потом и подељено широм наше земље више милиона примерака различитих трактата, брошура и књига, преко којих се локалним црквама или организацијама и даље јављају на стотине заинтересованих. Такође, бесплатно је подељено на стотине хиљада Нових завета као и комплетних Светих писама различитих превода. Исти је случај и са аудио и видео материјалима који доприносе доношењу одлуке о Христовом следбеништву, као и даљем учвршћивању у хришћанској вери.

Сви ови подаци говоре у прилог чињеници да је Господ благонаклон и према становницима нашег поднебља, те да им је, у складу са тиме и омогућио да спознају истину еванђеља која може да им донесе спасење и вечни живот. Господње милосрђе које испољава кроз свога љубљеног Сина Исуса Христа и постојање његове праве Цркве у нашој земљи, само су доказ Његове љубави којом жели да за вечност спаси што већи број људи из нашег окружења.

Припадност Њему и Његовој Цркви подразумева библијску правоверност као и живот посвећења, о којима је било речи раније у овој књизи. Еванђеоски хришћани Србије усрдно се моле Господу да се Његово име прослави тиме што ће још многи људи чути еванђеље и одазвати се Божијем позиву прихватањем вечнога спасења које се налази у Његовом Сину Исусу Христу.